

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування ВННІЕ

ДРАЧ Сергій Васильович

Педагогічна складова професійної компетентності соціального працівника

спеціальність: 231 - Соціальна робота

освітньо-професійна програма - Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи СРм-22
С. В. Драч

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	6
1.1. Сутність і структура професійної компетентності майбутнього соціального працівника.....	6
1.2. Педагогічна компетентність як інструмент соціально-виховної роботи...	14
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА.....	21
2.1. Динаміка розвитку професійної майстерності у сфері соціальної роботи.....	21
2.2. Використання кейс-методу у формуванні професійних навичок майбутніх соціальних працівників.....	32
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ УМОВ.....	43
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Сучасне суспільство характеризується динамічними й глибокими соціальними трансформаціями, спричиненими як глобальними викликами (економічними, політичними, екологічними), так і внутрішніми процесами, пов'язаними з демографічними змінами, цифровізацією, реформами у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо. Ці процеси обумовлюють зростання потреби у професійній підтримці з боку фахівців соціальної сфери, яка охоплює широкий спектр цільових груп: дітей і молодь, осіб з інвалідністю, людей похилого віку, багатодітні родини, внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій, людей у складних життєвих обставинах та інші вразливі категорії населення.

У цьому контексті роль соціального працівника істотно зростає: він постає не лише як посередник між людиною та соціальними інститутами, а як активний учасник процесу формування соціальної справедливості, підтримки гідності та самореалізації особистості. Сфера його діяльності вже давно виходить за межі суто адміністративної або допоміжної функції: соціальний працівник сьогодні виконує також просвітницьку, виховну, консультативну та педагогічну місію, спрямовану на підвищення адаптивного потенціалу клієнтів, формування у них соціально значущих умінь і навичок, підтримку позитивної мотивації до змін.

У зв'язку з цим, однією з пріоритетних умов ефективного функціонування соціального працівника є високий рівень сформованості професійної компетентності, що охоплює міждисциплінарні знання, практичні вміння, особистісні якості, а також здатність до педагогічної взаємодії. Педагогічна складова відіграє у цьому контексті ключову роль, адже вона забезпечує можливість соціального працівника налагоджувати результативну комунікацію, підтримувати клієнта в умовах змін, здійснювати профілактичну роботу, мотивувати до саморозвитку, впливати на трансформацію поведінкових моделей, проводити навчально-виховні заходи як індивідуального, так і групового формату. Таким чином, педагогічна компетентність є не лише

елементом професійної підготовки, а й основою цілісної, гуманістично орієнтованої соціальної практики.

Питання професійної підготовки соціальних працівників активно досліджуються в працях таких українських і зарубіжних учених, як І. Зверева, Л. Міщенко, Г. Лактіонова, Т. Семигіна, Н. Ісаєва, Т. Танько, О. Безпалько та ін. Однак, педагогічна складова професійної компетентності ще не отримала достатнього теоретичного та практичного обґрунтування, особливо в контексті нових соціальних викликів, реформ і тенденцій у сфері соціальної роботи.

Метою дослідження є виявлення сутності, структури та особливостей формування педагогічної складової професійної компетентності соціального працівника.

Задля реалізації мети дослідження визначено такі основні завдання:

- проаналізувати науково-теоретичні підходи до визначення поняття «професійна компетентність соціального працівника»;
- визначити зміст і функції педагогічної складової у структурі професійної компетентності;
- дослідити особливості формування педагогічних умінь і навичок у майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки;
- обґрунтувати педагогічні умови ефективного розвитку цієї складової.

Об'єктом дослідження є професійна компетентність соціального працівника. Предметом – педагогічна складова професійної компетентності соціального працівника та умови її формування.

Методи дослідження. У процесі виконання дослідження було використано комплекс методів, які забезпечили досягнення поставленої мети та розв'язання дослідницьких завдань. Зокрема, застосовано теоретичні методи: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел для вивчення сутності професійної компетентності соціального працівника та педагогічної складової в її структурі; моделювання – для визначення структури досліджуваного явища. Серед емпіричних методів використано спостереження за професійною діяльністю соціальних працівників, анкетування та опитування

студентів і викладачів з метою виявлення рівня сформованості педагогічних умінь, інтерв'ювання практикуючих фахівців, а також аналіз продуктів діяльності майбутніх соціальних працівників. Для обробки результатів застосовано методи кількісного та якісного аналізу, що дало змогу об'єктивно інтерпретувати отримані дані та сформулювати обґрунтовані висновки.

Наукова новизна полягає у всебічному теоретичному обґрунтуванні педагогічної складової як невід'ємного елементу професійної компетентності соціального працівника. У дослідженні здійснено глибокий аналіз концептуальних підходів до вивчення даної проблематики, уточнено понятійно-категоріальний апарат, визначено функції та структурні компоненти педагогічної компетентності у контексті соціальної роботи.

Отримані результати можуть бути використані у вдосконаленні змісту і методичного забезпечення навчальних дисциплін, спрямованих на розвиток педагогічної компетентності в системі підготовки соціальних працівників. Запропоновані підходи можуть стати основою для організації тренінгів, практичних семінарів і форм неформальної освіти, а також орієнтиром для удосконалення професійної діяльності фахівців у реальному соціальному середовищі.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел, що налічує 63 найменування. Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

1.1. Сутність і структура професійної компетентності майбутнього соціального працівника

Майбутні соціальні працівники формують особливу соціально-професійну групу, яка відіграє стратегічно важливу роль у трансформаційних процесах сучасного українського суспільства. Їх професійна діяльність прямо пов'язана з утвердженням гуманістичних цінностей, соціальної справедливості, захисту прав і свобод людини, що вимагає від них високого рівня громадянської відповідальності, моральної зрілості та готовності діяти в умовах постійних змін. Саме тому соціальних працівників можна розглядати як індикатор і рушійну силу соціальних змін, адже вони працюють на межі інтересів особистості та суспільства, сприяючи побудові більш інклюзивного й справедливого соціального середовища. Їхня професія передбачає вміння гармонізувати взаємодію між індивідом і соціальними інституціями, підтримувати розвиток людського потенціалу, мобілізувати ресурси особистості на благо громади та держави.

На сучасному етапі розвитку української професійної освіти спостерігається тенденція до глибокого переосмислення її мети, змісту та організаційних підходів. Державна політика в освітній сфері спрямована на створення умов для всебічного розвитку особистості, її самореалізації та набуття актуальних компетентностей, що відповідають викликам глобалізованого світу, потребам демократичного суспільства та інноваційної економіки. Одним із ключових орієнтирів стає оновлення змісту освіти із фокусом на практичну підготовку, розвиток критичного мислення, соціальну відповідальність і здатність до самостійного навчання протягом усього життя.

У цьому контексті особливої актуальності набуває модернізація системи

підготовки майбутніх соціальних працівників. Професійна освіта повинна не лише забезпечити передачу знань, а й формувати вміння працювати з людьми в складних умовах соціальної нестабільності, володіти педагогічними, комунікативними, організаторськими та аналітичними навичками. Сучасний соціальний працівник має бути готовим до творчої, відповідальної та ініціативної діяльності, здатним застосовувати науково обґрунтовані й інноваційні підходи в практиці соціальної допомоги. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до професійної підготовки й формування нових моделей компетентнісного навчання.

Сьогодні система вищої освіти в Україні переживає суттєві зміни, зумовлені приєднанням нашої держави до Болонського процесу. Це означає, що університети повинні змінювати підхід до навчання: переходити від застарілих методів викладання до сучасних освітніх технологій, які відповідають вимогам європейського освітнього простору. Особливо це стосується професійної освіти, адже сучасний ринок праці потребує фахівців, які не просто мають диплом, а володіють реальними навичками, вміють мислити критично, адаптуватися до змін і працювати з людьми в різних соціальних умовах.

В умовах розвитку інформаційного суспільства роботодавці очікують від молодих спеціалістів знання сучасних технологій, вміння працювати з великим обсягом інформації, комунікабельність, відповідальність та здатність приймати самостійні рішення. Тому основним підходом до освіти має стати компетентнісний, коли акцент робиться не просто на знаннях, а на тому, як студент зможе застосовувати ці знання на практиці. Саме такий підхід дозволяє ефективно підготувати майбутніх соціальних працівників, які повинні вміти допомагати людям у складних життєвих обставинах, консультувати, підтримувати, працювати в команді та вирішувати соціальні проблеми.

Студенти, зокрема ті, хто навчається на соціальних спеціальностях, це активна й гнучка частина суспільства, яка готується до виконання важливих соціальних і професійних функцій. Протягом навчання ми не тільки засвоюємо фахові знання, а й формуємо ціннісні орієнтації, які визначають наше ставлення

до професії, до людей, з якими ми будемо працювати, і до світу загалом. Цінності – це не лише те, що ми вважаємо важливим у житті, а й те, що впливає на наші рішення, нашу мотивацію та соціальну активність.

Підготовка до професійної діяльності – це накопичення досвіду, розвиток навичок, здобуття необхідних компетенцій, які в майбутньому допоможуть реалізувати себе як фахівця. У наукових джерелах професійну підготовку визначають як поєднання спеціальних знань, умінь, навичок, особистісних якостей і соціальних установок, які дають змогу людині успішно працювати у вибраній сфері. Згідно з Законом України «Про вищу освіту», професійна підготовка – це процес здобуття кваліфікації за конкретною спеціальністю, яка підтверджується дипломом і супроводжується формуванням професійної ідентичності.

Таким чином, сучасний етап розвитку освіти вимагає не просто накопичення знань, а їх активного застосування. Особливо важливо це для студентів, які обрали соціальну сферу, адже наша професія – це постійна робота з людьми, де важливі не лише знання, а й розуміння, співпереживання, готовність допомагати.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників – це не просто передача знань і навичок у межах навчальної програми. Це цілісний і багатоаспектний процес, який охоплює не лише навчання в аудиторії, а й формування особистісних якостей, цінностей, мотивацій, соціальної відповідальності та здатності діяти ефективно в реальних професійних ситуаціях. Така підготовка має бути гнучкою, практично орієнтованою та відповідати запитам сучасного ринку праці, що висуває все нові вимоги до фахівців соціальної сфери. Саме тому університети мають створювати умови, за яких студент набуває не лише теоретичних знань, а й конкурентоспроможності, яка дозволить йому впевнено почувати себе як у професійній діяльності, так і в суспільстві загалом.

У цьому контексті важливо розібратись із поняттям «професійна компетентність», яке є центральним у підготовці сучасного фахівця. У

загальному розумінні термін «компетентність» (від латинського *competens* – здатний, належний, відповідний) означає здатність людини застосовувати свої знання, досвід і навички на практиці (табл. 1.1). У словнику з професійної освіти це поняття тлумачиться як сукупність знань, умінь і навичок, що дають змогу ефективно виконувати професійні обов’язки, ухвалювати рішення, передбачати наслідки діяльності й адекватно реагувати на виклики професійного середовища.

Таблиця 1.1

Сутність і структура професійної компетентності майбутнього соціального працівника

Компонент	Зміст
Когнітивний	Знання з фахових дисциплін, правових основ, соціальних технологій
Операційно-діяльнісний	Уміння застосовувати знання на практиці, володіння методами соціальної роботи
Комунікативний	Здатність до ефективної взаємодії, активне слухання, переконування
Мотиваційний	Внутрішня потреба допомагати іншим, прагнення до професійного розвитку
Ціннісно-смісловий	Професійна етика, гуманізм, толерантність, соціальна справедливість
Рефлексивний	Здатність до самооцінки, аналізу власних дій, усвідомлення помилок

Джерело: сформовано автором за [18]

Хоча в педагогічній і психологічній літературі поняття «компетентність» вживається доволі часто, воно не є абсолютно однозначним. Різні науковці підходять до його визначення по-своєму. Наприклад, угорський дослідник Габор Халаш вважає, що компетентність – поєднання знань, досвіду, соціальних і комунікативних умінь, а також цінностей, що були сформовані у процесі освіти. Він підкреслює, що головне – це вміння використовувати набуте на практиці.

Подібної думки дотримується і ірландський педагог Дж. Куллахан, який розглядає компетентність як узагальнену здатність, що базується на знаннях, досвіді, особистісних здібностях та ціннісних орієнтаціях. Він також пропонує чітко розрізняти поняття навичок (*skills*), умінь (*competencies*) і компетентності

(competence), наголошуючи на їхньому різному функціональному значенні в навчанні.

Французький педагог Ж. Перре у своїх дослідженнях вводить поняття «компетентність широкого спектру», або ключові вміння, які можуть бути застосовані в різних професійних та життєвих ситуаціях. Головною характеристикою таких умінь він вважає здатність адаптуватися до нових умов і швидко реагувати на зміни. У його концепції компетентність – це взаємозв'язок між знаннями, навичками та конкретною діяльністю людини.

Цікаву точку зору пропонує український дослідник І. Тараненко, посилаючись на погляди Ж. Делора, який визначив чотири основні складові компетентнісного навчання: «вчитися здобувати знання», «вчитися діяти», «вчитися жити разом» і «вчитися бути». Ці компоненти, за Делором, є фундаментальними орієнтирами сучасної освіти, що не лише забезпечують формування професійної компетентності, а й сприяють загальному розвитку особистості та її здатності до повноцінного життя у складному й мінливому світі.

Таким чином, професійна компетентність майбутнього соціального працівника багатогранне явище, що включає знання, практичні навички, емоційний інтелект, ціннісні орієнтації, соціальну активність і здатність до самоосвіти. Її формування повинно бути основним завданням сучасної системи професійної освіти, адже лише компетентний фахівець може ефективно діяти в умовах постійних соціальних викликів.

Головна мета професійної підготовки майбутніх соціальних працівників полягає в тому, щоб студенти не просто отримали диплом, а сформували набір компетентностей, які дозволять їм бути ефективними в реальній професійній діяльності. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до фахівців, і знань «зі заліковки» вже недостатньо – потрібна здатність застосовувати їх на практиці, працювати з людьми, приймати рішення, проявляти відповідальність та ініціативу.

Термін «компетенція» у різних джерелах трактується по-різному, але в загальному сенсі це все, що стосується готовності людини діяти компетентно в

конкретній сфері. У словниках можна знайти такі визначення: коло питань, у яких особа є обізнаною; набір знань і досвіду; здатність міркувати авторитетно або діяти впевнено в певній ситуації. В освітньому контексті компетенція – це вимога або стандарт, якого має досягти студент у певній галузі підготовки.

Сама структура компетентності є складною і багатокомпонентною. До неї входять не лише знання й уміння, а й мотивація, цінності, ставлення до професії, здатність до рефлексії, емоційна зрілість, етика, соціальні навички. Тобто компетентність – це не просто «знати», а «вміти діяти», бути готовим брати відповідальність за свою діяльність і її наслідки.

Науковці тлумачать це поняття по-різному, але всі погоджуються з тим, що компетентність – це інтегрована якість особистості. Наприклад, О. Овчарук вважає, що вона формується на основі досвіду, знань, поведінкових реакцій, ставлень і вмінь. О. Пошетун підкреслює, що йдеться про спеціально структуровані знання й навички, яких набувають у процесі навчання. А С. Боднар додає, що компетентність також загальна готовність до результативної та продуктивної діяльності, яка не обмежується лише академічними показниками.

Таким чином, бути компетентним соціальним працівником – означає володіти не лише знаннями з соціології, педагогіки чи права, а й вміти працювати з людьми, вирішувати складні ситуації, допомагати, не втрачаючи професійної етики, поєднання знань, досвіду, внутрішніх переконань і бажання бути корисним іншим. Саме таку компетентність і повинна формувати сучасна система професійної підготовки.

Професійна компетентність – динамічний процес, який вимагає постійного саморозвитку, бажання вдосконалюватися, опановувати нові знання та вміння, бути відкритим до змін та інновацій. Майбутній соціальний працівник має не просто орієнтуватися в теорії, а й вміти ефективно застосовувати її на практиці, відповідально ставитися до своєї діяльності, бути ініціативним і самостійним. Саме тому формування професійної компетентності вважається одним із головних показників якості професійної підготовки в університеті.

Компетентність поняття багатогранне. Вивчаючи різні підходи до його

розуміння, ми бачимо, що існує чимало трактувань. Наприклад, А. Хуторський вважає, що компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей особистості: знань, умінь, навичок і способів діяльності, які необхідні для продуктивної праці. С. Боднар визначає її як поєднання знань, досвіду, умінь та соціокультурних орієнтацій, що дозволяють людині діяти ефективно в певному середовищі. А Н. Бібік підкреслює, що компетенції – конкретні вимоги до засвоєння знань, навичок і особистісних якостей у межах певної галузі.

Ці визначення допомагають зрозуміти, що поняття «компетентність» є ширшим за «компетенцію». Якщо компетенція – це радше потенціал, здатність до виконання певної діяльності, то компетентність реалізована здатність, яка проявляється через практичні дії, поведінку, ставлення до професії. Інакше кажучи, компетентність якість, яка проявляється тоді, коли людина успішно виконує свою роботу.

На жаль, у сучасній педагогіці питання формування професійної компетентності саме майбутніх соціальних працівників досліджено ще не досить глибоко. Існують окремі наукові праці, проте системного підходу до опису змісту компетентності, умов її формування, а також чіткого розуміння, як саме її розвивати в студентів спеціальності «Соціальна робота», поки що не вистачає. Це створює певні труднощі в організації освітнього процесу, який має готувати не просто теоретично обізнаних, а реально підготовлених до професійної діяльності фахівців.

Крім того, важливо відзначити, що сьогодні недостатньо просто передати студентам набір знань і навичок. Щоб бути конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, майбутні фахівці мають також володіти такими рисами, як професійна самостійність, ініціативність, креативність, висока працездатність, вміння працювати в команді, адаптуватися до нових умов та нестандартних ситуацій. Без цього успішна професійна адаптація є малоімовірною.

Отже, аналізуючи наукові підходи та сучасні виклики, можна зробити висновок, що професійна компетентність – це не лише про знання, це про вміння

їх застосовувати, про готовність діяти, відповідати за свої рішення, розуміти потреби людей і вміти допомагати. Завдання університету: створити такі умови навчання, які допоможуть студентам не просто вивчити матеріал, а сформувати себе як професіонала.

1.2 Педагогічна компетентність як інструмент соціально-виховної роботи

Педагогічна компетентність є однією з ключових складових професійного профілю соціального працівника, оскільки саме вона забезпечує ефективну реалізацію виховного, навчального та соціалізуючого впливу на різні категорії клієнтів. Ця компетентність включає не лише знання педагогічних основ, а й уміння налагоджувати комунікацію, виявляти емпатію, створювати безпечний простір для особистісного розвитку клієнта, сприяти формуванню життєвих орієнтирів. У цьому контексті педагогічна компетентність розглядається як інтегрована характеристика, що охоплює змістовий (теоретичний) та процесуальний (практичний) компоненти, і передбачає мобільність знань, гнучкість у застосуванні методів, здатність до критичного мислення, рефлексії та адаптації до нових соціальних викликів.

На основі аналізу сучасних підходів, педагогічну компетентність соціального працівника можна визначити як багаторівневу стійку структуру особистості, що формується в результаті інтеграції набутих знань, практичного досвіду, особистісних якостей, ціннісних орієнтацій і моральної відповідальності. Така структура дозволяє фахівцю ефективно виконувати педагогічно спрямовану діяльність у складних соціальних умовах, адаптуватися до потреб клієнта та обирати найбільш доцільні форми виховного впливу.

У контексті сучасного ринку праці формування педагогічної компетентності соціального працівника набуває особливої актуальності, адже вона забезпечує не лише високий рівень професійної підготовки, а й соціальну

мобільність, конкурентоспроможність, здатність до неперервного професійного розвитку та високу якість соціального обслуговування.

На думку В.А. Нікітіна, соціально-педагогічна діяльність фахівця полягає у забезпеченні соціалізації особистості через передачу соціального досвіду, формування або відновлення соціальної орієнтації клієнта та його здатності до повноцінного функціонування в суспільстві. Відповідно, педагогічна компетентність у сфері соціальної роботи охоплює такі важливі риси, як здатність до емпатії, вміння будувати гуманістичну взаємодію, розуміння соціокультурного контексту, вміння бачити й проектувати позитивне майбутнє клієнта.

Таким чином, соціальний працівник дедалі частіше виконує роль наставника, вихователя, соціального педагога, що підтверджує необхідність глибокого педагогічного підґрунтя в його професійній діяльності. Педагогічна компетентність у цьому випадку стає не просто частиною професійної підготовки, а ефективним інструментом підтримки, розвитку й трансформації особистості клієнта, що відповідає сучасним соціальним запитам.

У сучасному науковому дискурсі поняття «соціальний педагог» інтерпретується через низку підходів, серед яких особливу цінність має функціональний підхід, що акцентує на виконанні конкретних професійних ролей у соціумі. Науковці вважають, що ключ до розуміння суті цієї професії у визначенні її основних функцій, сфер впливу та особистісних характеристик фахівця.

Так, В. Бочарова розглядає соціального педагога як соціального працівника з чітко вираженою педагогічною орієнтацією, який діє у сфері міжособистісних відносин у соціумі, формуючи та підтримуючи гуманістичні засади взаємодії [2]. Його діяльність: поєднання педагогіки, соціології та психології, спрямоване на виховання, соціалізацію й адаптацію особистості.

На думку В. Коваля, соціальний педагог виконує насамперед профілактичну та медіативну функції. Його основне завдання: виявлення й подолання негативних впливів соціального середовища, таких як моральні,

фізичні, психічні або соціальні девіації. Крім того, він виступає посередником між особистістю, родиною та інституціями держави, забезпечуючи інтеграцію індивіда у здорове соціальне середовище [19].

Сучасне бачення професійної ролі соціального педагога подає і П. Шептенко, який визначає низку ключових компетентностей фахівця:

1. медіативна (посередництво між клієнтом і соціальним середовищем),
2. комунікативна (налагодження ефективної взаємодії),
3. мотивувальна (стимулювання до активної життєвої позиції),
4. лідерська (вплив у контексті неформального спілкування, авторитет радника і наставника) [60].

Не менш важливою є особистісна складова професії. За класифікацією Є. Клімова, соціальний педагог належить до типу професій «людина – людина», де результат діяльності прямо залежить від якості міжособистісної взаємодії. Ця професія вимагає від фахівця розвинених навичок емпатії, емоційного інтелекту, комунікативної гнучкості, здатності будувати довірливі й ефективні стосунки з клієнтом [49].

О. Максимова акцентує увагу на внутрішній мотивації та моральній складовій соціального педагога. Серед необхідних якостей вона виділяє: відповідальність, почуття обов'язку, самостійність, наполегливість, а також здатність до творчого вирішення професійних завдань [28].

Т. Шишковець, у свою чергу, деталізує важливі риси соціального педагога, серед яких:

- 1) природність – автентичність у спілкуванні,
- 2) доброзичливість – відкритість до підтримки іншої людини,
- 3) емпатійність – здатність розуміти й приймати емоції та погляди клієнта,
- 4) відвертість – щирість у комунікації,
- 5) делікатність – чутливість до почуттів і ситуації співрозмовника,
- 6) конкретність – здатність чітко формулювати свої думки та відповіді [55].

Таким чином, сучасний соціальний педагог – це багатофункціональний фахівець, який виступає не лише як організатор виховного процесу, а й як

комунікатор, наставник, психолог, посередник і провідник у процесі соціалізації особистості. У контексті соціальної роботи він є ключовою фігурою, здатною через педагогічну взаємодію здійснювати позитивний вплив на клієнта, сприяючи його адаптації, самореалізації та інтеграції в суспільство.

На основі узагальнення різних наукових підходів, поняття «соціальний педагог» можна визначити як фахівця, що здійснює соціально-педагогічну діяльність у межах соціуму, організовуючи виховну, просвітницьку та адаптаційну роботу з різними віковими й соціальними групами населення. Його діяльність охоплює посередництво між особистістю та соціальними інститутами, захист прав людини, профілактику девіантної поведінки та сприяння інтеграції клієнта в соціальне середовище шляхом цілеспрямованого використання ресурсів громади.

Згідно з позицією А. Й. Капської, професійна компетентність соціального працівника охоплює не лише рівень фахової освіти, а й практичний досвід, здатність акумулювати знання, прогнозувати результати своєї діяльності та відповідально ставитися до вибору педагогічних впливів [19]. У цьому контексті педагогічна компетентність розглядається як індикатор ефективності професійної діяльності, що безпосередньо впливає на якість соціально-виховної взаємодії.

Сучасне бачення педагогічної компетентності соціального працівника передбачає її трактування як цілісної інтегративної якості особистості, яка формується в результаті взаємодії фахових знань, практичного досвіду, ціннісних орієнтацій, особистісних рис і мислєдіяльнісних процесів. Вона проявляється через уміння аналітично осмислювати професійну ситуацію, знаходити інноваційні шляхи її вирішення, здійснювати виховний вплив і забезпечувати ефективну соціальну підтримку. До ключових характеристик цієї компетентності належать:

- 1) мобільність знань,
- 2) гнучкість професійного мислення,
- 3) критичність і рефлексивність,

4) здатність до інноваційної діяльності.

З огляду на сучасні виклики та потреби ринку праці, педагогічна компетентність фахівця соціальної сфери набуває особливого значення. Вона стає основою соціально-професійної мобільності, конкурентоспроможності та готовності до виконання мультифункціональних завдань у межах соціально-виховної роботи.

Розвиток педагогічної компетентності є тривалим, динамічним процесом, який охоплює всі етапи професійного становлення, від первинної адаптації до професійної персоніфікації. Цей розвиток тісно пов'язаний з миследіяльністю, здатністю фахівця усвідомлено аналізувати, рефлексувати, узагальнювати передовий досвід і на його основі формулювати ефективні педагогічні стратегії. Через миследіяльність соціальний працівник не лише засвоює готові рішення, а й формує авторські підходи, інтерпретує складні ситуації, створює нові педагогічні практики.

У структурі педагогічної компетентності простежується поетапність формування, яка охоплює:

- 1) професійну адаптацію – ознайомлення з базовими нормами і цінностями професії;
- 2) професійну ідентифікацію – ототожнення себе з професійною спільнотою;
- 3) професійну індивідуалізацію – розробка власного стилю роботи;
- 4) професійну персоніфікацію – максимальне розкриття творчого потенціалу в межах фахової діяльності.

Таким чином, педагогічна компетентність соціального працівника – це не лише сукупність знань, умінь і навичок, а якісна характеристика особистості, яка формується під впливом професійного досвіду, морально-етичних засад, миследіяльнісних практик і здатності до творчого вирішення проблем. Вона є основою цілісного підходу до соціально-виховної роботи, дозволяючи фахівцю не лише вирішувати типові ситуації, а й ефективно діяти в умовах невизначеності, соціальної нестабільності та зростаючих потреб населення.

У сучасних умовах підготовки фахівців соціальної сфери спостерігається зсув парадигми професійного навчання від традиційної до компетентнісно-орієнтованої. Це зумовлює переосмислення змісту, форм і методів формування педагогічної компетентності соціального працівника. Якщо раніше акцент робився переважно на передачі знань і формуванні окремих умінь, то сьогодні в центрі уваги цілісна підготовка особистості, здатної до самостійної діяльності, рефлексії, інноваційного мислення та моральної відповідальності.

Для глибшого розуміння суті змін доцільно здійснити порівняльний аналіз традиційного та інноваційного підходів до трактування педагогічної компетентності, який наведено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняння традиційного та інноваційного підходів до розуміння педагогічної компетентності соціального працівника

Критерій порівняння	Традиційний підхід	Інноваційний підхід
Фокус уваги	Засвоєння знань і відтворення алгоритмів	Застосування знань у нових, нестандартних ситуаціях
Розуміння компетентності	Як сума теоретичних знань і практичних умінь	Як інтегрована якість особистості, що проявляється в реальній діяльності
Роль педагога/викладача	Джерело знань, контролер	Наставник, фасилітатор, модератор пізнавального процесу
Підходи до навчання	Ієрархічний, директивний, орієнтований на результат	Діалогічний, проблемно-орієнтований, практико-зорієнтований
Методи формування компетентності	Лекції, інструктаж, заучування	Проектна діяльність, кейс-методи, симуляції, рефлексія
Оцінювання результатів	Вимірювання знань (тестування, екзамени)	Комплексне оцінювання (портфоліо, самооцінка, групова робота, реальні кейси)
Зміст компетентності	Фахові знання і вміння	Знання + цінності + критичне мислення + емоційна грамотність + соціальна відповідальність
Професійне зростання	Завершується із закінченням навчання	Безперервний процес саморозвитку та адаптації до змін

Джерело: сформовано автором за [29]

У сучасних умовах соціальна робота постійно змінюється та

ускладнюється, тому до фахівця цієї сфери висуваються все нові вимоги. Однією з ключових складових професіоналізму соціального працівника є його педагогічна компетентність. Вона формується на перетині знань, досвіду, особистих якостей та професійних навичок і має прямий вплив на ефективність взаємодії з клієнтами в різних соціальних контекстах.

Педагогічна компетентність соціального працівника, на мою думку, не просто вміння проводити виховну роботу, а комплексна інтеграція мотивації, знань, особистої культури та методичної майстерності, які разом забезпечують ефективне вирішення завдань соціально-педагогічного характеру. Її розвиток залежить не лише від академічної підготовки, а й від готовності фахівця до постійного професійного вдосконалення, здатності до самоосвіти, відкритості до нового досвіду та вміння адаптуватися до змін.

Переважає більшість дослідників погоджуються, що соціальна педагогіка як наукова галузь у рамках соціальної роботи має справу не лише з окремими випадками допомоги, а з цілісною системою соціальних відносин. Її предмет: це педагогічний вплив на процеси соціальної взаємодії особистості з мікросоціальним середовищем протягом усього життя. Головний фокус соціально-педагогічної діяльності людина, її становлення, розвиток внутрішнього потенціалу та здатність до соціальної адаптації в умовах постійних змін.

У цьому контексті соціально-педагогічна компетентність визначається як готовність соціального працівника здійснювати педагогічну взаємодію в соціумі, реалізовувати профілактичні, підтримувальні, виховні та адаптаційні функції. До її структури входять як теоретичні знання, так і уміння встановлювати контакт, працювати з цільовою аудиторією, шукати рішення проблемних ситуацій, а також моральна зрілість, толерантність і відповідальність.

Особливість формування педагогічної компетентності в соціальній сфері полягає в тому, що вона не є універсальною, а формується в конкретному професійному контексті. Це означає, що майбутній фахівець навчається використовувати педагогічні інструменти саме для вирішення завдань соціальної

роботи, а не в суто освітньому середовищі.

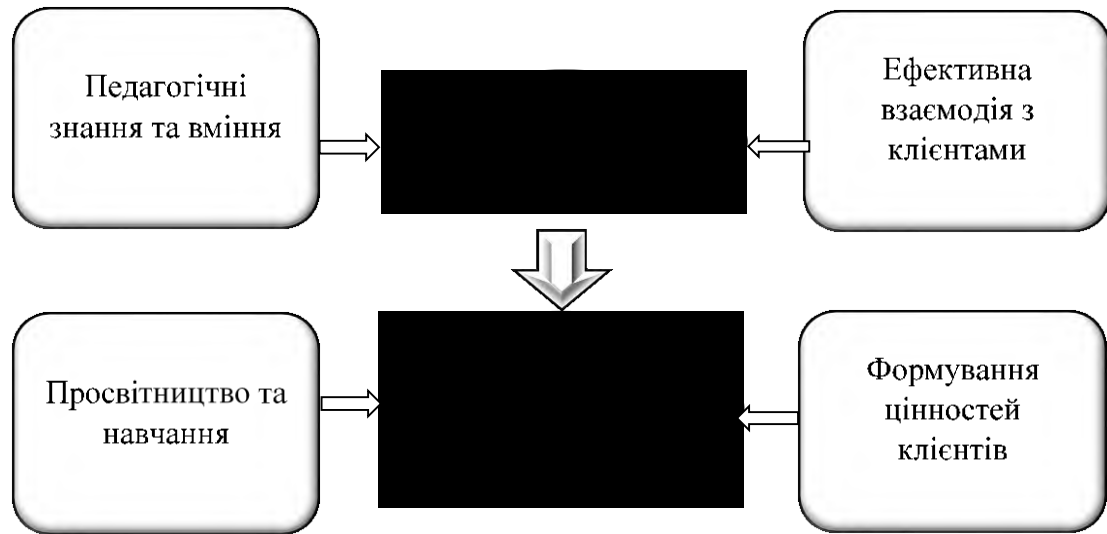

Рис. 1.1. Модель взаємозв'язку між педагогічною компетентністю та соціально-виховною функцією

Джерело: побудовано автором за [33]

Таким чином, головна мета педагогічної складової професійної компетентності полягає у переході від формальних (суб'єкт-об'єктних) стосунків до партнерських (суб'єкт-суб'єктних) між соціальним працівником і клієнтом. Соціальний працівник повинен не просто виконувати функції підтримки, а допомогти людині усвідомити власні ресурси, повірити у себе та стати активним учасником власного життя. Тобто клієнт перестає бути пасивним отримувачем допомоги і стає суб'єктом змін у своєму житті, родині, громаді.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

2.1. Динаміка розвитку професійної майстерності у сфері соціальної роботи

Сьогодні професійні компетентності є важливою складовою підготовки будь-якого фахівця. Вони допомагають спеціалісту орієнтуватися в професійному середовищі, реалізовувати поставлені завдання та досягати успіху у своїй діяльності. В українському суспільстві існує багато моделей формування таких компетентностей, проте через швидкі зміни в інформаційну епоху виникають труднощі з чітким розумінням того, які саме знання та навички сьогодні мають бути у практикуючих фахівців.

Це стосується і спеціалістів у сфері соціальної роботи. Студенти цієї спеціальності навчаються за освітніми програмами в університетах, де отримують знання й практичні вміння. Але при цьому немає єдиного, чіткого переліку компетентностей, які вони повинні сформувавши до завершення навчання. У навчальних планах, як правило, вказані години, відведені на певні дисципліни, описані форми контролю знань та критерії оцінювання, проте не завжди зрозуміло, як саме ці навчальні елементи пов'язані з формуванням професійної компетентності.

Більше того, на рівні викладання бракує реальних механізмів, які б дозволили оцінити, як розвиваються професійні компетенції у студентів під час навчання. Відсутність методик такого оцінювання створює ситуацію, коли сам процес підготовки майбутніх фахівців зводиться до відвідування занять та складання заліків, без глибшого усвідомлення практичного змісту отриманих знань.

З боку університетів основна увага зосереджена на виконанні навчального плану – викладанні дисциплін, організації іспитів, заповненні документації.

Студенти, своєю чергою, зосереджуються на тому, щоб пройти курси та отримати диплом, який дасть змогу працевлаштуватися за фахом. Усе це призводить до того, що важливі аспекти, наприклад, діалог із роботодавцями, уточнення вимог до конкретних посад, оновлення змісту компетентностей часто залишаються поза увагою.

Комунікація між навчальними закладами та реальним ринком праці існує, але вона не завжди має практичний зміст. Формальні зустрічі, загальні рекомендації, відсутність глибокої взаємодії усе це впливає на те, що у студентів формується уявлення про професійні вимоги, яке не завжди відповідає реальним умовам майбутньої роботи.

Тому проблема формування професійних компетентностей у сфері соціальної роботи залишається актуальною. Потрібно створити більше можливостей для практичного навчання, розробити механізми оцінки розвитку компетенцій, а також налагодити реальну співпрацю з роботодавцями, щоб навчальний процес був максимально наближеним до умов і потреб сучасного суспільства.

Однією з проблем у підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності є те, що розвиток базових компетентностей, зокрема комунікативних, часто залишається поза увагою (рис.2.1). У результаті, навіть маючи достатній рівень фахових знань, випускники не завжди можуть пройти співбесіду або впевнено почати працювати за спеціальністю. Це трапляється не через те, що вони погано вчилися, а через труднощі у спілкуванні, невміння налагоджувати контакт, слухати, пояснювати або аргументувати свою думку.

Комунікація є основою багатьох соціальних процесів. Саме через спілкування ми встановлюємо зв'язки, будуємо взаєморозуміння, домовляємося й приймаємо рішення. І чим складніше стає суспільство, тим більшої ваги набуває комунікативна компетентність, тобто вміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

У сучасному світі важко уявити собі професію, де комунікація не має значення. Але для соціального працівника це основна навичка. Адже його

щоденна діяльність пов'язана зі спілкуванням: із клієнтами, колегами, керівниками, представниками державних і громадських установ. При цьому комунікація може бути як індивідуальною (один на один із клієнтом), так і груповою (у межах тренінгів, зустрічей, груп підтримки тощо). Соціальний працівник повинен не лише вміти слухати, а й будувати діалог, переконувати, вирішувати конфлікти, реагувати на складні ситуації, залишаючись професійним. Тому дуже важливо вже під час навчання розвивати саме ті комунікативні компетенції, які будуть потрібні в реальній роботі. Щоб зрозуміти, що саме має включати набір таких компетентностей, потрібно глибше зануритися в терміни та поняття, пов'язані з професійною діяльністю в сфері соціальної роботи.

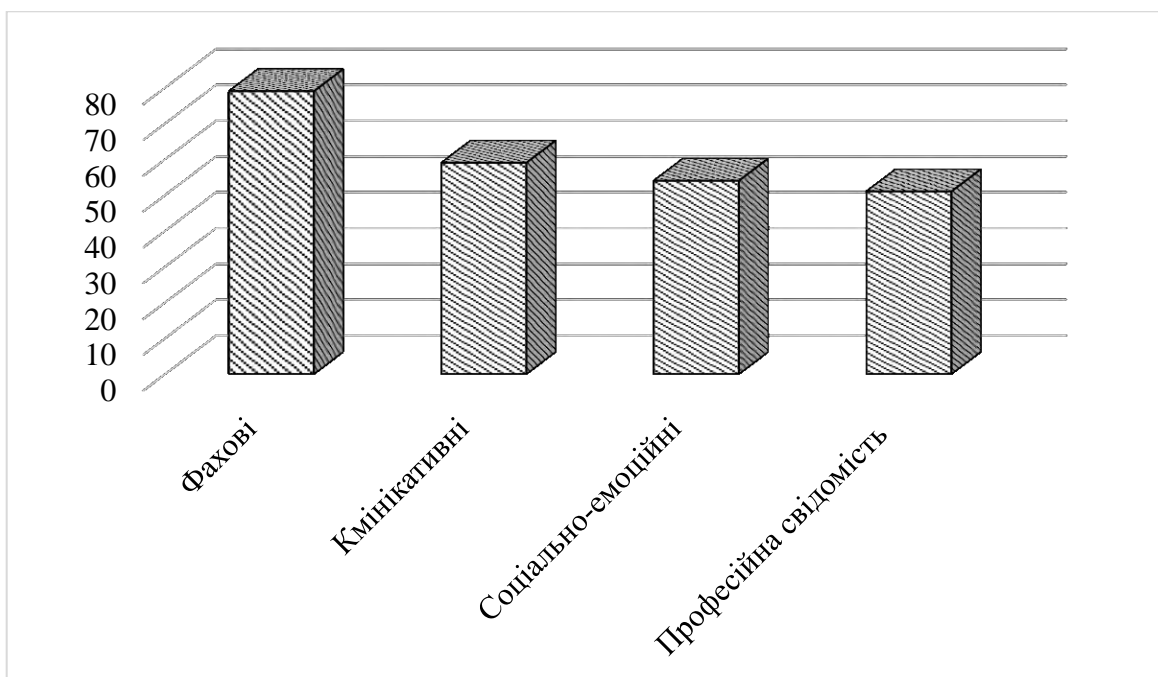

Рис.2.1. Розвиток професійних компетентностей під час навчання

Джерело: сформовано автором за [12]

Перш ніж говорити про важливість комунікативної компетенції для соціального працівника, варто з'ясувати, що взагалі мається на увазі під поняттями «компетентність», «компетенція» та «комунікативна компетенція». У новому тлумачному словнику української мови [66] слово «компетенція»

пояснюється як добра обізнаність у певній сфері, а «компетентний» – як той, хто має достатні знання в певній галузі та добре розуміється на конкретних питаннях. В іншому джерелі [3] «компетентність» подається як володіння компетенцією, тобто знаннями, що дозволяють судити або діяти в певних ситуаціях. А «компетенція» набір питань чи тем, у яких людина має знання та досвід.

Розуміння цих понять є основою для формування професійного потенціалу. Кожна компетенція ніби окрема цеглинка, з якої складається фундамент професійної придатності людини. Для майбутніх соціальних працівників це означає, що вони повинні знати й орієнтуватися у всьому, що стосується методів, технологій і практик соціальної роботи, щоб бути ефективними у взаємодії з різними категоріями клієнтів.

Цікаве визначення надає Т. Волобуєва [6], яка, спираючись на міжнародні освітні стандарти, описує компетентність як здатність якісно виконувати певні завдання або роботу. До складу компетентності вона включає знання, навички та ставлення, необхідні для ефективного виконання професійних функцій. По суті, це вміння діяти результативно й усвідомлено у певному професійному контексті. Для соціального працівника це надзвичайно актуально, адже його функції – не абстрактні, а цілком конкретні: надавати допомогу, підтримку, консультування, організувати соціальні послуги тощо. Відповідно, ті компетенції, які формуються під час навчання, повинні відповідати практичним обов'язкам у майбутній роботі.

Це ще раз підтверджує важливість того, щоб зміст освітніх програм не відривався від реальних потреб професійної діяльності. Саме тому доцільно переглядати структуру навчальних курсів у вишах, щоб вони краще відповідали функціоналу соціального працівника. Якщо компетенції засоби досягнення цілей, то вони повинні прямо відповідати завданням, які ставитимуться перед фахівцем у реальному житті.

На думку О. Пометун і Г. Фрейман, компетентність – це спеціально організовані й структуровані набори знань, умінь і ставлень, яких людина набуває в процесі навчання. Вони дозволяють не просто володіти інформацією,

а й ефективно вирішувати проблеми незалежно від контексту ситуації, що особливо важливо для соціальної роботи, де часто доводиться працювати у складних і непередбачуваних умовах.

Виходячи з усього сказаного, можна зробити висновок: компетентність соціального працівника полягає не лише в знаннях, а у вмінні застосовувати ці знання на практиці. Тобто вирішувати конкретні «кейси», з якими він стикається в роботі з людьми, як індивідуально, так і в групах. Такий фахівець повинен бути гнучким, здатним до аналізу ситуацій, прийняття рішень і налагодження ефективної взаємодії з клієнтами саме це і є основою його професійної компетентності.

У науковій літературі часто можна зустріти одночасне використання понять «компетентність» і «компетенція». Хоч вони й здаються майже однаковими, все ж між ними є різниця. І. Родигіна [58], наприклад, зазначає, що багато дослідників розглядають ці терміни як взаємодоповнюючі. Це дає підстави вважати, що важливо не стільки чітко розмежування понять, скільки розуміння їх практичного значення для майбутніх фахівців, зокрема, соціальних працівників.

Наприклад, А. Хуторський підкреслює, що комунікативна компетенція охоплює не лише знання мов, а й вміння спілкуватися, працювати в команді, взаємодіяти з іншими людьми. Саме ці навички є необхідними для фахівців соціальної сфери, адже їхня робота тісно пов'язана з організацією комунікації та управлінням нею в різних соціальних контекстах. Володіння такими вміннями дозволяє соціальному працівнику краще взаємодіяти з клієнтом, ефективніше реагувати на проблеми та підвищувати якість соціальних послуг.

Дослідник Л. Гузєєв теж звертає увагу на те, що комунікативна компетентність – це здатність налагоджувати спілкування, яке спрямоване на досягнення порозуміння. Тобто мова йде не просто про здатність говорити, а про вміння вести діалог, чути співрозмовника і досягати з ним взаємної згоди. Це ще раз підкреслює, наскільки важливою є ця компетенція для соціальної роботи, де потрібно знайти підхід до кожного клієнта. Цікаво, що в літературі часто

трапляється паралельне використання схожих термінів: «комунікативна», «мовна» чи «мовленнєва компетенція». Також зустрічаються поняття «життєва» та «соціальна компетентність». Це вказує на те, що в сучасній науковій традиції межі між цими категоріями досить умовні, а головне зміст і функції, які вони виконують у професійній підготовці.

Як зазначається у тлумачних словниках, комунікативна компетенція дає людині змогу не лише реалізовувати себе в певній професійній сфері, а й налагоджувати зв'язки з оточенням, обмінюватися інформацією, працювати в команді, організовувати робочі процеси. Для соціального працівника це ще й інструмент, за допомогою якого можна доносити до клієнтів важливу інформацію, роз'яснювати порядок отримання послуг або особливості роботи установи.

Особливу увагу комунікативній компетенції приділяє відомий німецький філософ Ю. Габермас. Він вважає, що ключ до ефективної комунікації – це дискурс, тобто відкритий, аргументований діалог, в якому сторони приходять до взаєморозуміння. На його думку, дискурсивне спілкування включає в себе всі види соціальної взаємодії, що мають комунікативну природу. Це означає, що соціальний працівник має бути здатним до участі в таких діалогах як у повсякденній роботі з клієнтами, так і в спілкуванні з представниками установ, громадськими організаціями тощо.

Це підводить нас до висновку: комунікативна компетентність для соціального працівника необхідний інструмент щоденної професійної діяльності. Вміння вести діалог, налагоджувати контакт, пояснювати, переконувати усе це напряду впливає на результативність соціальної роботи. Завдяки цим умінням фахівець здатен надати клієнтові не лише допомогу, а й підтримку, розуміння та орієнтири для подальших дій.

Коли ми вивчаємо поняття «компетентність» і «компетенція», то часто стикаємося з тим, що вони використовуються як синоніми. Багато авторів подають їх майже однаково, що створює певну плутанину. Але якщо заглибитися глибше, можна побачити, що деякі дослідники розглядають ці поняття як

пов'язані між собою не лише за змістом, але й за ієрархією. Наприклад, І. Єрмаков та Д. Пузіков пропонують інше бачення: на їхню думку, «компетенція» є складовою частиною більш широкого поняття «компетентності». Тобто, компетентність розглядається як комплексна структура, яка складається з окремих компетенцій.

У своїх працях ці автори звертають увагу на те, що розвиток кожної окремої компетенції є важливим елементом формування загальної життєвої компетентності особистості. Зокрема, вони наводять приклад структури, що включає життєтворчу, комунікативну, соціальну, політичну, трудову, культурну, інформаційну компетенції, а також здатність до навчання впродовж життя. Такий підхід особливо актуальний для підготовки соціальних працівників, адже саме ці компетенції дають змогу ефективно діяти у професійній діяльності.

Цю ж тему піднімає і О. Савченко, яка вказує, що ще з 1996 року на міжнародному рівні було започатковано акцент на розвитку ключових компетенцій у сфері освіти. Рекомендації щодо формування таких компетенцій увійшли до основних документів, що стосуються якості освіти в країнах Європи, серед яких «Біла книга», «Меморандум з освіти впродовж життя» та «План дій Євросоюзу». Саме ці компетенції, на її думку, мають допомогти молодим фахівцям будувати власну кар'єру протягом усього життя. Водночас в українській освіті ці принципи почали реалізовуватись значно пізніше, що ускладнило адаптацію компетентнісного підходу на практиці.

Сьогодні перед освітньою системою стоїть виклик розробити чітку й актуальну структуру компетентностей, які мають бути сформовані у студентів. Особливо це важливо для таких спеціальностей, як «Соціальна робота», де від випускника очікується не просто володіння теоретичними знаннями, а й готовність ефективно їх застосовувати в реальних ситуаціях, часто складних і непередбачуваних.

Цікаво також те, як поняття «компетенція» тлумачить Б. Чижевський. Він описує її як здатність людини діяти, спираючись на знання, досвід, цінності й особистісні якості, які були сформовані у процесі навчання. Таким чином,

поняття виходить далеко за межі простого володіння знаннями і охоплює також внутрішню мотивацію, ставлення до справи, етичні орієнтири та здатність до самостійних рішень.

Сучасні вимоги до фахівців полягають у тому, щоб вони володіли широким спектром компетенцій. Наприклад, серед пріоритетних виокремлюють соціальні, міжкультурні, інформаційні, комунікативні компетенції, а також здатність до самоосвіти і саморозвитку. При цьому важливо не лише володіти цими якостями окремо, а й уміти їх поєднувати у конкретних робочих ситуаціях.

Останнє, на що варто звернути увагу, – це думка С. Клепка, який вважає, що терміни «компетенція» і «компетентність» досі викликають наукові дискусії, а єдиного розуміння немає. В одних джерелах вони подаються як синоніми, в інших як поняття різного рівня. Але незалежно від трактування, головне – це змістовне наповнення цих понять і те, як вони реалізуються в підготовці спеціалістів до реальної професійної діяльності.

Щоб уникнути плутанини у трактуванні понять «компетенція» і «компетентність», варто звернути увагу на один з практичних підходів: вважати, що компетенція – це базовий рівень володіння знаннями та вміннями, тоді як компетентність – це вже більш сформована, узагальнена здатність людини застосовувати цей набір у професійній чи життєвій діяльності. Такий підхід дозволяє краще зрозуміти, як саме формується професійна підготовка майбутнього фахівця, зокрема соціального працівника.

Це стосується й таких понять, як «комунікативна компетенція» та «комунікативна компетентність». У багатьох джерелах ці терміни використовуються як синоніми, а вибір того чи іншого залежить переважно від наукової традиції, в межах якої працює автор. Наприклад, В. Нечипоренко визначає комунікативну компетенцію як набір здатностей, пов'язаних із ефективною взаємодією з іншими людьми. Сюди входить знання мов, вміння налагоджувати спілкування, розуміння психологічних особливостей комунікації, навички вирішення конфліктів, самопрезентації та здатність керувати емоціями у міжособистісних ситуаціях. Тобто, це не просто про мову

чи інформацію – це про вміння чути, розуміти і доносити суть.

Такі навички для соціального працівника критично важливі. Адже саме він працює з людьми, які часто опинилися у складних життєвих обставинах, а це вимагає особливої чутливості, терпіння та емпатії. Саме тому комунікативна компетентність входить до складу життєвої компетентності ширшого поняття, яке охоплює всі ті знання, навички та особистісні якості, що допомагають людині ефективно діяти в різних сферах життя.

Для соціального працівника життєва компетентність – це не просто щось додаткове, а щось, без чого неможливо якісно виконувати професійні обов'язки. Це здатність не тільки орієнтуватися в нормативних документах чи технологіях соціальної роботи, а й будувати довіру з клієнтом, мотивувати його до змін, підтримувати в кризовій ситуації.

Більше того, добре сформовані життєві компетенції самого соціального працівника можуть стати прикладом для його клієнта. Через особисте спілкування, підтримку, щирість та професійний підхід фахівець може допомогти людині не лише знайти вихід із проблемної ситуації, а й переосмислити свій досвід, сформуванати новий життєвий сценарій. У цьому й полягає цінність соціальної роботи як професії вона не просто надає допомогу, вона змінює життя.

Коли клієнт бачить у соціальному працівникові людину, якій можна довіряти, яка вже змогла реалізувати себе як фахівець і як особистість, це створює основу для взаємоповаги та співпраці. А довіра – це ключовий чинник у процесі допомоги. Адже без неї навіть найкращі інструменти не дадуть очікуваного результату.

Окремо варто наголосити на важливості емоційної чутливості та здатності до співпереживання. Емпатія – це не просто людська якість, а професійна необхідність у соціальній роботі. Соціальний працівник має вміти розпізнавати емоції, правильно на них реагувати, підтримувати клієнтів не лише діями, а й словом, присутністю, увагою. Усе частина професійного обличчя фахівця, який працює з людьми і для людей.

На думку дослідників С. Домітровіч та Й. Дурлака, соціально-емоційна компетентність має велике значення у впровадженні профілактичних програм у шкільному середовищі. Вони наголошують, що цей тип компетентності:

- 1) тісно пов'язаний із такими результатами, як успішна соціалізація, адекватна поведінка та позитивна динаміка навчання;
- 2) впливає на якість життя вже у дорослому віці;
- 3) піддається розвитку завдяки систематичним і ефективним втручанням, які не потребують значних фінансових витрат;
- 4) є ключовим елементом у процесі зміни поведінки.

Ці висновки свідчать про те, що розвиток соціально-емоційної компетентності – це довготривалий процес, який потребує часу, уваги та поступового вдосконалення. Така компетентність формується разом із досвідом, накопичується поступово і часто стає ознакою особистісної зрілості.

У практиці соціальної роботи соціально-емоційна компетентність займає особливо важливе місце. Вона тісно переплітається як з життєвими, так і з професійними компетенціями, оскільки соціальний працівник постійно взаємодіє з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Окрім знань і вмінь, соціальний працівник повинен вміти правильно реагувати на емоції як свої, так і клієнтів. Його завдання не лише надати допомогу, а й створити атмосферу довіри та підтримки. А для цього потрібно вміти розуміти почуття інших, співпереживати, але водночас зберігати внутрішню стабільність і контроль.

У цьому контексті важливо, щоб майбутні фахівці вже під час навчання починали працювати над розвитком соціально-емоційної компетентності. Це дозволить не лише краще комунікувати з клієнтами, а й ефективніше долати стресові ситуації, уникати професійного вигорання і залишатися мотивованими у складній, але надзвичайно потрібній соціальній сфері.

Одним із ключових напрямів формування професійної компетентності соціального працівника є розвиток його професійної свідомості. Адже розуміння своєї ролі, функцій та значення в соціальній сфері – це основа, на якій

вибудовується вся система професійних компетенцій. Якщо студент не усвідомлює, ким він є в межах своєї професії, то навіть ґрунтовні знання не гарантуватимуть ефективної роботи.

Цю ідею підтримує і Д. Бударін, який вважає, що професійна компетентність формується на основі усвідомленості та активності. Зокрема, професійна діяльність, за його словами, має бути не просто послідовністю дій, а цілеспрямованою та соціально значущою активністю, що включає взаємодію з іншими людьми. Тобто формування професійної свідомості відбувається тоді, коли людина починає не лише виконувати професійні обов'язки, а й осмислювати їх значення для суспільства.

У контексті соціальної роботи це означає, що майбутній фахівець має повністю прийняти відповідальність за свою професійну діяльність. Особливо, коли йдеться про роботу в державних або громадських соціальних службах, де надання соціальної допомоги є не лише технічним процесом, а моральним обов'язком. Цілеспрямованість, як складова професійної свідомості, дозволяє соціальному працівнику діяти впевнено, мотивовано та відповідально, що напряду впливає на якість допомоги клієнтам.

Поряд із цим важливо також враховувати міжкультурний аспект. Сьогодні, коли українське суспільство активно відкривається світу, питання міжкультурної толерантності та взаєморозуміння стають особливо актуальними. М. Букач наголошує на необхідності формування міжкультурних компетенцій у соціальних працівників, адже вони мають працювати з людьми різного етнічного та релігійного походження. Це передбачає не лише знання мов чи традицій, а й вміння будувати комунікацію на основі поваги, відкритості та прийняття.

Такий підхід дозволяє українським фахівцям бути конкурентоспроможними не лише всередині країни, а й у міжнародному контексті, де соціальна робота має свої специфічні особливості, але при цьому базується на універсальних людських цінностях.

Наступним важливим блоком компетенцій є соціально-правова підготовка. Соціальний працівник повинен орієнтуватися в чинному законодавстві, знати,

які права мають його клієнти, та вміти захищати ці права на практиці. О. Лісовець відзначає, що соціально-правові компетенції охоплюють не лише знання законів, а й розуміння соціальної цінності правового захисту, а також практичну здатність використовувати це знання на користь людини, яка звернулася по допомогу.

Крім знань, важливу роль у роботі соціального працівника відіграє психологічна готовність. Навіть найкраща освіта не дасть результату, якщо фахівець не готовий психологічно працювати з людьми у складних життєвих ситуаціях. Т. Мазур виокремлює два основні компоненти психологічної готовності: операційний і рефлексивний. Перший стосується уміння застосовувати свої навички в реальній роботі, а другий здатності до самоспостереження, аналізу власної поведінки, сприйняття та оцінки себе з боку інших.

Тобто підготовка майбутнього соціального працівника повинна бути спрямована не тільки на отримання знань, але й на розвиток внутрішньої стійкості, емоційного самоконтролю та рефлексії. Лише такий комплексний підхід дозволить сформувати професіонала, який буде не просто «виконавцем інструкцій», а справжнім помічником для людей, які потребують підтримки.

2.2. Використання кейс-методу у формуванні професійних навичок майбутніх соціальних працівників

У наш час, щоб бути успішним у будь-якій професії, а особливо в соціальній роботі, потрібно не просто знати теорію. Важливо вміти швидко підлаштовуватись під нові умови, креативно мислити й залишатися гнучким. Але щоб це все працювало на практиці, треба мати міцну професійну базу, тобто компетентність і практичні навички.

По суті, професійні компетенції – це як інструменти в чемодані спеціаліста. Саме вони допомагають реалізовувати себе в професії та будувати кар'єру. В

Україні у вищій освіті зараз є різні підходи до того, як ці компетенції формуються у студентів. Але головне – це те, що світ змінюється дуже швидко. З'являються нові знання, технології, і треба вміти з усім цим працювати. Тому соціальним працівникам потрібно не лише освоїти базу, а й постійно вчитись новому.

Важливо, щоб університет не просто «накачував» студентів знаннями, а навчав їх поєднувати класичні підходи з сучасними технологіями. Соціальний працівник майбутнього має бути готовим до міжнародних стандартів, але й не забувати про потреби саме українського суспільства. Сьогодні освіта розвивається саме в бік так званого компетентнісного підходу. Його запроваджують на всіх рівнях – від садочка до магістратури. У вищій освіті це означає, що студента готують не лише як фахівця, а як людину, яка вміє комунікувати, мислити критично, працювати з інформацією й застосовувати все це у професійному житті.

На сьогодні питання підготовки кваліфікованих соціальних працівників є актуальним не лише для самих фахівців, а й для організацій, де вони працюють, а також для університетів, які готують цих спеціалістів. Всі ці сторони зацікавлені в тому, щоб на ринку праці з'явилися підготовлені люди, які володіють необхідними знаннями, навичками та особистими якостями.

Соціальна робота – це діяльність, що базується на чітких принципах. Серед них можна виділити такі як:

- 1) орієнтація на всіх без винятку (універсальність),
- 2) захист прав і гідності людини,
- 3) реакція на соціальні виклики,
- 4) профілактика складних ситуацій,
- 5) підтримка клієнта як особистості (клієнтоцентричність),
- 6) допомога у збереженні незалежності,
- 7) мобілізація внутрішніх ресурсів людини,
- 8) розкриття потенціалу особистості,
- 9) конфіденційність інформації,
- 10) повага до різних поглядів і культур.

Ще до початку повномасштабної війни з боку рф експертне середовище активно дискутувало, якими саме мають бути компетенції у соціального працівника. Але після початку воєнних дій ситуація в країні змінилася кардинально, і це, звісно, вплинуло на практику соціальної роботи. Змінилися не лише умови, а й вимоги до фахівців з'явилися нові виклики, на які потрібно швидко реагувати, що зробило питання компетентностей ще більш актуальним [45].

Компетентність можна розуміти по-різному. У широкому значенні – це те, наскільки людина орієнтується в певній сфері, має досвід і може робити професійні висновки. У більш прикладному сенсі – це конкретні вміння та знання, які потрібні для якісного виконання роботи. Тобто, коли ми говоримо про професійну компетентність, то маємо на увазі не лише знання з підручника, а й практичні навички, досвід, особисті риси усе, що робить спеціаліста ефективним у реальних умовах.

На рисунку 2.2 зображено ключові елементи, які формують професійну компетентність фахівця у сфері соціальної роботи.

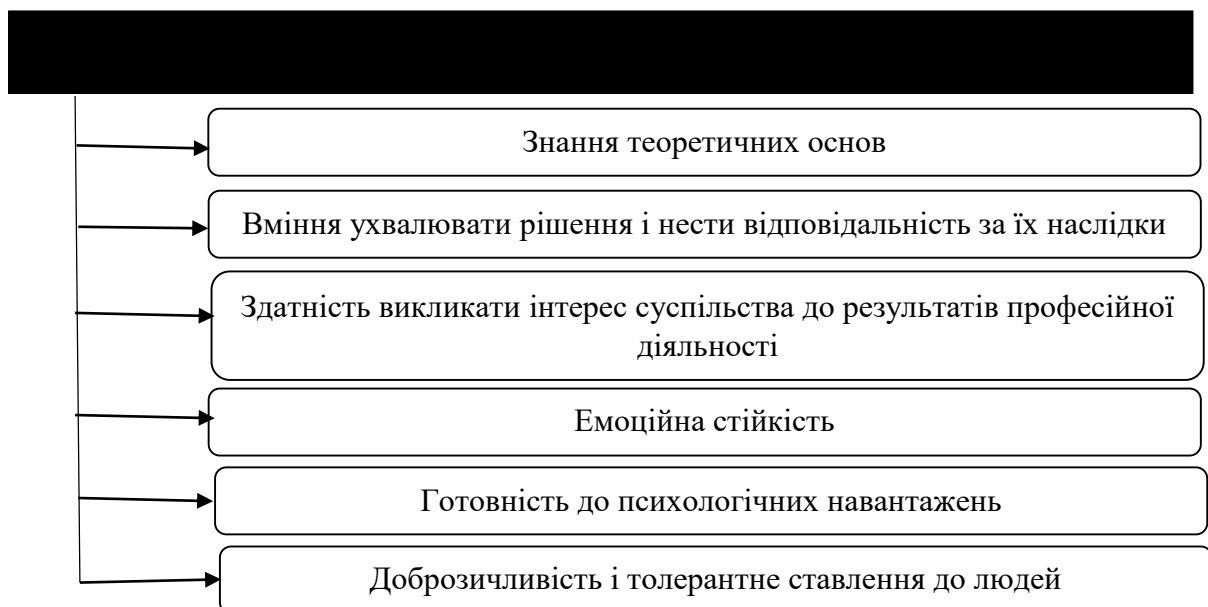

Рис. 2.2. Складові професійної компетентності соціального працівника
Джерело: удосконалено авторами на основі [14].

Під час підготовки майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи важливу

роль відіграє розвиток саме соціальної компетентності, адже вона визначає здатність ефективно взаємодіяти з людьми, адаптуватися до змін і приймати рішення у складних життєвих ситуаціях. Для студентів, які обрали спеціальність «Соціальна робота», високий рівень соціальної компетентності одна з умов подальшого професійного успіху та реалізації себе у динамічному суспільстві.

Водночас, соціальні працівники повинні мати добре сформовані життєві компетентності, адже саме вони допомагають краще підтримувати клієнтів, які опинились у кризових чи складних обставинах. Розвиток таких навичок напряду впливає на якість послуг, які спеціаліст надає в майбутньому.

У рамках навчального процесу здобувачі освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» мають опанувати низку важливих професійних умінь і знань, серед яких:

- ✓ здатність організувати і надавати соціальний супровід, підтримку та допомогу окремим людям або цілим соціальним групам;
- ✓ володіння сучасними підходами та інструментами у психосоціальній і комплексній соціальній роботі;
- ✓ орієнтування в чинному законодавстві та нормативно-правовій базі, що регулює діяльність у соціальній сфері;
- ✓ уміння виявляти соціальні проблеми, формулювати їх і шукати практичні шляхи вирішення у різних напрямках діяльності, від психосоціальної підтримки до медико-соціальних послуг [14].

Окрему увагу слід звернути на професійну ідентичність майбутнього соціального працівника. У процесі навчання важливо, щоб студент не просто засвоїв набір знань, а чітко усвідомив свою роль у професії: хто він, яку функцію виконує та яка його відповідальність перед суспільством. Це усвідомлення стає основою для формування стійкої професійної свідомості, що, у свою чергу, впливає на здатність ефективно реалізовувати здобуті компетенції на практиці [23].

Підготовка студентів спеціальності «Соціальна робота» все більше орієнтується на компетентнісний підхід, який передбачає розвиток не лише

фахових умінь (так званих *hard skills*), а й особистісних, комунікативних і адаптивних якостей, що входять до категорії *soft skills*. Сьогодні до цього списку додаються ще й цифрові навички (*digital skills*), адже цифрові технології дедалі активніше інтегруються у всі процеси, зокрема й у сферу соціальної діяльності.

Протягом останніх двох десятиліть *soft skills* перетворилися на один із ключових чинників успішного працевлаштування. До цієї категорії належать як комунікативні здібності, так і вміння працювати в команді, вирішувати конфлікти, адаптуватися до змін тощо [21]. В умовах, коли соціальні працівники щодня мають справу з людьми, які опинились у кризових обставинах, розвиток таких навичок набуває особливої важливості.

Саме тому в освітньому процесі велика увага приділяється тренуванню міжособистісної взаємодії. Здобувачів освіти вчать, як правильно поводитися у різних ситуаціях, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю. Для цього застосовуються інтерактивні методи навчання, які дозволяють студентам не лише теоретично опанувати матеріал, а й активно включатися в змодельовані сценарії, де вони можуть спробувати себе у тій чи іншій професійній ролі.

Такі підходи сприяють створенню умов, у яких майбутні фахівці не просто пасивно сприймають інформацію, а беруть участь у навчальному процесі, обмінюються досвідом і формують практичні навички в дії. Інтерактивне навчання, як особлива форма освітнього процесу, забезпечує залучення кожного студента до активної пізнавальної діяльності [25].

Серед великої кількості інтерактивних методик навчання варто звернути особливу увагу на ситуативне моделювання. Одним із найефективніших його інструментів вважається кейс-метод (або метод *case-study*). Він дозволяє організувати освітній процес у форматі живої взаємодії, де студенти не просто слухають, а активно включаються в обговорення та спільний пошук рішень.

Суть цього методу полягає в тому, що група студентів аналізує реальну або змодельовану професійну ситуацію, яка вимагає вирішення. Завдяки цьому майбутні фахівці вчаться оцінювати обставини, формувати стратегії дій і приймати обґрунтовані рішення. По завершенню обговорення учасники

презентують свої варіанти розв'язання проблеми, порівнюють підходи і разом з викладачем визначають найбільш ефективний варіант.

Кейс-метод часто використовують для стимулювання дискусії на заняттях, оскільки він не лише імітує реальні ситуації, з якими можуть стикнутися соціальні працівники, але й допомагає активізувати важливі знання, які студенти вже засвоїли раніше. Завдяки цьому метод поєднує теорію з практикою, дозволяючи студентам краще розуміти, як діяти в конкретних умовах, які можуть трапитися у професійній діяльності.

Одна з головних переваг такого підходу – це можливість «прожити» ситуацію в навчальному середовищі та розвинути критичне мислення, вміння працювати в команді, швидко приймати рішення й аргументувати свою точку зору. Саме тому кейс-метод вважається особливо корисним при підготовці майбутніх спеціалістів, які мають не лише знати, а й вміти діяти [1].

Основні ідеї, що лежать в основі цього методу, відображені на рис. 2.3.

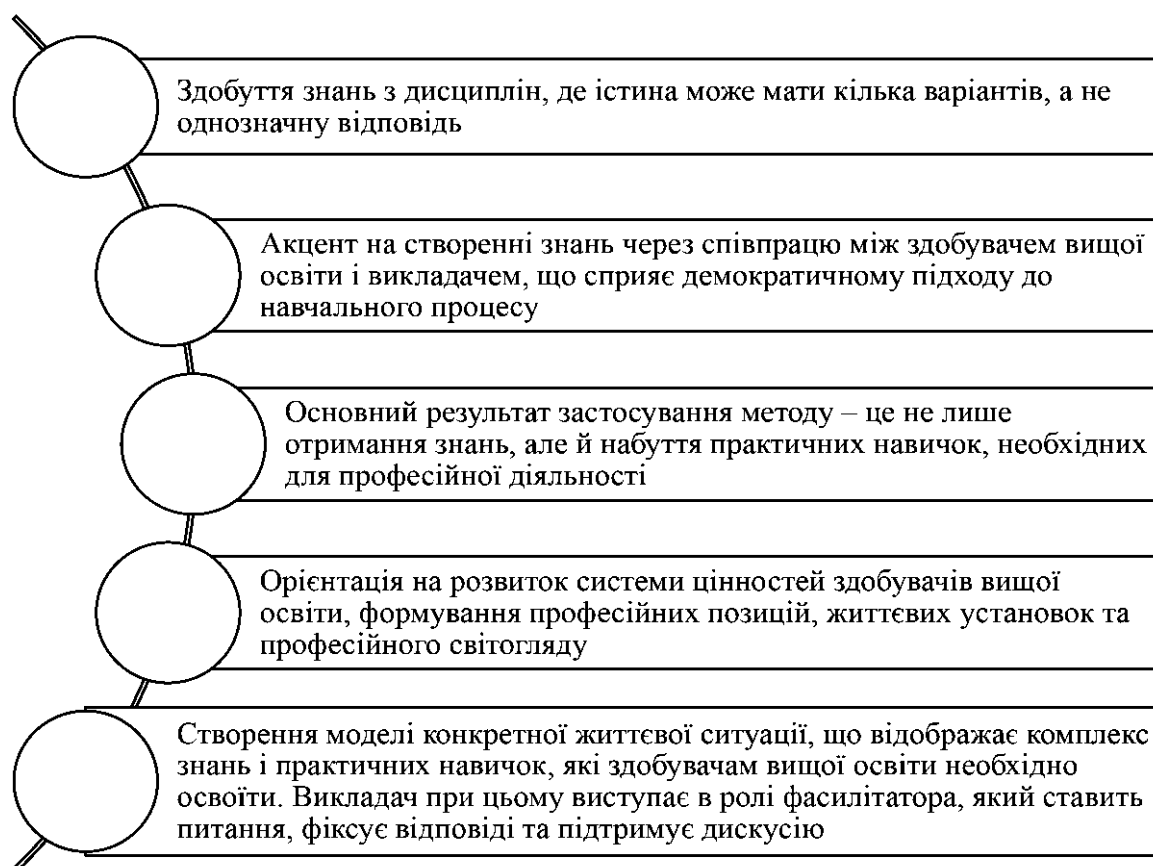

Рис. 2.3 Концепції кейс-методу

Джерело: удосконалено авторами на основі [1].

Для того щоб кейс-метод справді працював і давав бажаний результат у навчальному процесі, важливо правильно сформулювати ситуацію, яку аналізуватимуть студенти. Головна умова наявність проблеми, яку потрібно не лише виявити, а й зрозуміти, чому вона виникла. При цьому ідеально, якщо ця проблема не подається прямо, а прихована в описі подій, що змушує студентів уважніше аналізувати ситуацію та робити власні висновки.

Крім того, матеріал кейсу не повинен містити готових рішень. Вся цінність методу полягає в тому, що учасники самостійно шукають вихід із ситуації, пропонують альтернативи й обґрунтовують свої варіанти. Такий підхід розвиває критичне мислення, навички аналізу та вміння приймати рішення в умовах невизначеності.

У таблиці 2.1 представлено основні різновиди кейсів, які використовуються в закладах вищої освіти в рамках освітнього процесу.

Таблиця 2.1

Види кейс-методів, що застосовуються у підготовці здобувачів вищої освіти

Метод	Завдання	Визначення та оцінка рішень
Ситуаційні вправи (Casestudy)	Аналіз прихованих проблем	Розробка рішень на основі наданої інформації та порівняння власного рішення з рішенням, представленим у кейсі
Проблемні ситуації (Caseproblem)	Чітке визначення проблеми	Розробка рішень на основі вказаних проблем і наданої інформації з подальшим детальним обговоренням
Ситуації-випадки (Case-Incident)	Надання неповної інформації	Розробка рішень на основі наданої інформації, де інформація є ключовою частиною процесу ухвалення рішення
Визначені проблеми (Stated-problem)	Чітке формулювання проблем	Пропонування оптимальних рішень з обґрунтуванням, можливий пошук додаткових альтернатив і ознайомлення з процесом ухвалення рішень на практиці

Джерело: узагальнено авторами на основі [45].

Метод case-study зазвичай передбачає роботу з великим обсягом

навчального матеріалу. Окрім опису самої ситуації, студентам надається додаткова інформація, яку вони можуть використовувати для аналізу. Основна мета роботи з таким кейсом – це не просто розгляд проблеми, а глибоке осмислення, її аналіз і пошук можливих рішень.

У методі case-problem проблема одразу чітко визначається. Завдяки цьому студенти можуть зосередитися саме на опрацюванні варіантів вирішення і детальному обговоренні наслідків прийнятих рішень. Цей формат заощаджує час на з'ясування суті проблеми.

Метод case-incident працює інакше: тут увага приділяється не стільки розв'язанню проблеми, скільки процесу пошуку й збору інформації. Опис ситуації надається частково, що створює ефект «реального життя», де далеко не завжди все зрозуміло з першого погляду. Такий підхід розвиває навички дослідження та самостійного прийняття рішень на основі неповних даних.

Що стосується методу stated-problem, то його суть полягає у поданні готових варіантів розв'язання конкретної ситуації. Разом з ними надається пояснення, чому саме ці рішення є доцільними. Такий формат допомагає студентам розібратися в логіці професійних дій та оцінити правильність обраних стратегій.

Організаційно-методичні особливості кейс-методів:

1. Активно використовується командна робота: обговорення в парах, групах і творчих об'єднаннях сприяє обміну думками та досвідом.
2. Інтегрується розвивальне навчання, яке сприяє як індивідуальному, так і колективному розвитку студентів.
3. Метод має аналітично-дослідницький характер, оскільки вимагає глибокого опрацювання ситуацій, аналізу та синтезу отриманої інформації.
4. Містить елементи проєктної діяльності, бо передбачає формулювання проблеми й пошук способів її вирішення в заданих умовах.
5. Спрямований на розвиток успішності та професійної готовності студента через практичне залучення до активного освітнього процесу, мотивацію до навчання та самореалізації [47].

У процесі використання кейс-методу у вищій освіті можна виокремити кілька основних етапів, кожен з яких має свою логіку і завдання. Зазвичай робота з кейсом починається з вступного етапу, під час якого студентів знайомлять із загальною ситуацією. На цьому етапі викладач або сам готує, або обирає готовий кейс, в якому описано певну професійну ситуацію, що містить потенційну проблему.

Далі настає етап первинного обговорення, де учасники аналізують інформацію з кейсу, намагаються сформулювати головну проблему й уточнюють деталі, що викликають питання. За потреби викладач допомагає спрямувати обговорення у правильне русло або дає додаткові пояснення.

Після цього переходять до пошуку рішень. Студенти пропонують власні ідеї, як можна вирішити проблему, обговорюють різні підходи, оцінюють плюси і мінуси. Для зручності варіанти іноді записуються в таблицю або у список, щоб краще структурувати обговорення та бачити всі можливі шляхи.

На заключному етапі відбувається підбиття підсумків. Група аналізує, наскільки запропоновані рішення відповідають умовам ситуації, які можуть бути наслідки їх впровадження, та які висновки можна зробити на майбутнє. Також обговорюється, в яких ще професійних обставинах ці рішення могли б бути корисними.

Важливо розуміти, що кейс-метод не має на меті дати готові відповіді чи єдине правильне рішення. Його головна цінність у тому, що він стимулює студентів самостійно шукати відповіді, вчитися аналізувати, приймати рішення і працювати в команді. Це дозволяє зануритись у реалістичне професійне середовище і перевірити, як на практиці можна застосовувати знання, здобуті під час навчання [48].

На кожному з етапів викладач відіграє дуже важливу роль. Він не лише спостерігає за процесом, але й за потреби коригує обговорення, надає уточнення, ставить додаткові запитання або допомагає глибше зануритись у контекст кейсу. Крім того, правильно побудована ситуація – запорука ефективної роботи з кейсом. Вона повинна містити конфлікт або проблему, декілька можливих

сценаріїв дій, допоміжну інформацію та чітко сформульоване завдання для студентів.

У процесі навчання у вищих навчальних закладах активно використовуються різні формати кейсів, кожен із яких має своє призначення та особливості застосування (рис. 2.5).

Рис. 2.5 Формати кейсів у вищій школі

Джерело: сформовано автором за [38]

Кейс-метод можна ефективно застосовувати під час вивчення дисципліни «Соціальний супровід клієнта», адже саме ця навчальна тема покликана сформувати у студентів базові практичні вміння та розуміння того, як надавати підтримку людям, що опинилися в складних життєвих ситуаціях. Зокрема, під час опрацювання теми «Ведення випадку як структурована форма надання соціального супроводу», студентам доцільно запропонувати практичне завдання наприклад, підготовку кейсу в малій групі.

У ході цієї роботи здобувачі освіти повинні визначити:

- до якої категорії належить клієнт, якому надається підтримка;
- які основні цілі, завдання та принципи супроводу;
- хто залучений до процесу надання послуги (організації, фахівці, родичі тощо).

Такий формат навчання сприяє розвитку не лише професійних навичок планування та організації соціального супроводу, а й аналітичного мислення, вміння працювати в команді, формувати стратегії допомоги, оцінювати можливі

наслідки прийнятих рішень. Крім того, групова робота допомагає студентам покращити комунікативні здібності та навчитись співпрацювати з іншими – це важливо для будь-якого соціального працівника в реальних умовах.

Але варто пам'ятати, що кейс-метод має не лише переваги, а й певні труднощі: він потребує багато часу як на підготовку, так і на проведення заняття. Викладач повинен мати достатній досвід і високий рівень професійної підготовки, щоб якісно модерувати обговорення. Інколи педагогу доводиться свідомо стримувати свої особисті судження, щоб не нав'язувати студентам певну точку зору. Попри ці виклики, переваги кейс-методу очевидні. Він мотивує студентів осмислювати власний досвід, критично оцінювати ситуації, ставити під сумнів звичні підходи і шукати нові варіанти розв'язання складних задач. На відміну від традиційних методів навчання, кейси активніше стимулюють креативність, формують навички роботи в групі, адаптації до нестандартних умов, а також самостійності у прийнятті рішень [43].

До того ж, такий підхід позитивно впливає на розвиток технічного і логічного мислення, готує майбутніх фахівців до швидкої орієнтації в сучасному соціальному середовищі, виховує ініціативність і здатність діяти самостійно, що є основними рисами професіонала соціальної сфери. Метод кейсів є ефективним інструментом у формуванні ключових професійних компетентностей майбутніх спеціалістів. Його використання в навчальному процесі, особливо в підготовці студентів за спеціальністю «Соціальна робота», дає змогу не лише глибше засвоїти теоретичні знання, а й покращити якість професійної підготовки загалом.

Завдяки кейсам навчання стає ближчим до реального життя, а самі студенти – більш залученими до освітнього процесу. Це дозволяє їм краще розвивати власний потенціал, вчитися приймати обґрунтовані рішення, діяти в команді та формувати професійну ідентичність. Однією з головних переваг кейс-методу є його вплив на особистісний розвиток здобувачів освіти: через практичні завдання вони вчаться мислити критично, аналізувати складні ситуації, проявляти ініціативу та творчий підхід.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ УМОВ

Сучасне українське суспільство переживає масштабні трансформації, викликані наслідками збройної агресії росії. Ці трансформації зачіпають усі сфери життя, економіку, соціальну сферу, культуру та формують нові запити до підготовки фахівців, зокрема у галузі соціальної педагогіки. Зміни контексту соціальної взаємодії, поява нових категорій вразливого населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, біженців, дітей війни, ветеранів, членів родин загиблих, мешканців деокупованих територій, зумовлюють необхідність переосмислення функціональних орієнтирів соціально-педагогічної діяльності.

В умовах посиленої соціальної нестабільності особливої актуальності набуває підготовка фахівців, здатних ефективно діяти в кризових ситуаціях, забезпечуючи не лише адаптацію, а й реадаптацію різних соціальних груп до нових умов життя. Це потребує впровадження сучасних методів і практик соціальної допомоги, орієнтованих на психолого-педагогічну підтримку, емоційне супроводження та розвиток потенціалу особистості.

Значно розширилося поле практичної реалізації соціально-педагогічних послуг, від інституційного до індивідуального рівня. Зокрема, зросла потреба у фахівцях для роботи в дитячих оздоровчих таборах, які нині виконують не лише відновлювальну, а й реабілітаційну функцію. У таких контекстах діяльність соціального педагога спирається на гуманістичні цінності, дотримання прав дитини та створення середовища, сприятливого для саморозвитку [46].

Подібна тенденція спостерігається і в закладах загальної середньої освіти, де основним завданням соціального педагога стає захист психічного здоров'я учнів, забезпечення психологічного благополуччя та підтримка у подоланні стресових станів [59]. Як зазначає дослідниця [52], сучасний фахівець має не лише володіти базовими компетентностями XXI століття, а й бути підготовленим до роботи в умовах підвищеного ризику: надавати емоційну

підтримку, організувати позитивну комунікацію, застосовувати стратегії гармонізації та самовідновлення.

У цьому контексті особливої ваги набуває цифрова компетентність соціального педагога, що стає важливою складовою професійної ефективності. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі надання психолого-педагогічної допомоги розглядається як ключова умова підвищення якості соціальної підтримки в кризових обставинах [52].

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів в Україні є багаторівневою і може розпочинатися ще задовго до вступу до університету. Наприклад, певну базу знань і навичок можна отримати ще у школі під час участі у волонтерських ініціативах, у спеціалізованих гуртках або на довузівських курсах при вишах. Це допомагає краще зрозуміти специфіку майбутньої професії та зробити свідомий вибір.

Далі студенти можуть продовжити навчання в закладах фахової передвищої освіти – коледжах або педагогічних училищах. Наступним етапом є здобуття повної вищої освіти в університетах, де вже більш глибоко вивчаються як теоретичні основи, так і практичні аспекти соціально-педагогічної роботи. Крім того, після завершення навчання або вже працюючи за фахом, багато фахівців проходять перепідготовку, підвищення кваліфікації або стажування. Для тих, хто хоче розвиватися у науково-педагогічному напрямі, є можливість навчатися в аспірантурі чи докторантурі.

Щодо форми навчання кожен може обрати зручний формат: денний (очний), заочний, дистанційний, змішаний або дуальний. Це робить освіту більш доступною та адаптивною до реальних життєвих обставин. Говорячи про професійне становлення, на мою думку, важливо не лише отримати диплом, а й мати справжнє бажання працювати з людьми. Для соціального педагога це означає повагу до професії, готовність допомагати іншим, володіння потрібними знаннями, навичками та особистісними якостями. Також важливо вміти бачити й аналізувати проблеми, з якими стикаються люди, та знаходити ефективні способи їх вирішення.

Не менш значущим є прагнення постійно розвиватися: вивчати нові методи, вдосконалювати свої вміння, слідкувати за змінами у сфері. У сучасному світі, особливо в умовах воєнного стану, професія соціального педагога набуває нових сенсів і потребує від нас гнучкості, витривалості й готовності змінюватися разом із суспільством.

Формування фахових якостей майбутнього соціального педагога, передусім, відбувається у процесі здобуття професійної освіти. Саме в закладах освіти студенти не лише засвоюють знання, а й поступово формують своє професійне «Я», навчаються відповідальності, емпатії, здатності до взаємодії з людьми, які опинилися в складних життєвих обставинах.

На сьогоднішній день підготовка фахівців соціальної сфери дедалі більше орієнтована на запити суспільства і ринку праці. Це означає, що зміст освітніх програм має бути гнучким, сучасним і відповідати реаліям сьогодення. Важливо, що в багатьох університетах до формування навчального контенту долучаються не лише викладачі, а й представники соціальних служб, установ-партнерів, потенційні роботодавці. Вони входять до складу програмних рад і мають можливість безпосередньо впливати на те, яким буде освітній процес, які теми варто розвивати, а які актуалізувати відповідно до нових викликів.

На думку дослідниць Л. Школяр і Н. Бирси [60], сьогоднішні умови спричинили зсув акцентів у соціальній роботі: першочергового значення набули психологічна, правова та матеріальна підтримка для внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених верств населення та тих, хто втратив стабільний дохід унаслідок війни. У цьому контексті оновлення освітніх програм виглядає не просто бажаним, а вкрай необхідним. Йдеться про посилення таких компонентів підготовки, як: медико-соціальна, правова, професійна, управлінська підготовка, а також робота в громадах, де часто й відбувається пряма взаємодія з тими, хто потребує допомоги.

Особливо складною залишається ситуація з організацією освітнього процесу в умовах воєнного стану. Війна завдала значних збитків не лише інфраструктурі, а й самій системі освіти в цілому. Перебої в електропостачанні,

обстріли, загроза життю й здоров'ю студентів та викладачів, евакуація навчальних закладів усе це серйозно ускладнює можливість створення безпечного освітнього простору.

Безпека навчання сьогодні – це психологічна стабільність. Тому адміністрації університетів змушені шукати нові форми організації навчання, включаючи дистанційні формати, гнучкі графіки, використання цифрових платформ тощо. Водночас, попри всі труднощі, система освіти продовжує функціонувати, що свідчить про її стійкість і здатність до адаптації в умовах постійної нестабільності.

Сучасні реалії, пов'язані з повномасштабною військовою агресією росії проти України, докорінно змінили не лише суспільне життя, а й сам підхід до професійної освіти. У сфері підготовки соціальних педагогів це проявляється у потребі переосмислення підходів до організації освітнього процесу, змісту програм та формування професійної готовності фахівця до роботи в умовах постійного стресу, кризи та нестабільності.

Сьогодні надзвичайно важливо будувати підготовку майбутніх соціальних педагогів на основі таких принципів, які не лише відповідають традиціям академічної освіти, а й дозволяють адаптуватися до екстремальних умов. До таких базових засад належать:

- 1) цілісність і фундаментальність навчання,
- 2) системний підхід,
- 3) науковість і доказовість,
- 4) тісний зв'язок теорії з практикою,
- 5) інтеграція знань з різних дисциплін,
- 6) доступність і наочність,
- 7) гнучкість, варіативність і відкритість освітнього процесу,
- 8) контекстність, тобто врахування конкретних умов і потреб суспільства,
- 9) наступність між рівнями освіти,
- 10) контрольованість і можливість оцінювання результатів навчання [18].

Однак, з урахуванням нових викликів, ці принципи потребують

доповнення. Зокрема, варто враховувати такі орієнтири, як:

- інтеграція знань і практик,
- толерантність і повага до різних життєвих ситуацій і досвідів,
- підвищення ролі самостійної роботи й активного залучення студентів,
- соціальне партнерство та співпраця з громадськими організаціями,
- інформативність та цифрова грамотність,
- оптимальне поєднання сучасних методів і форм навчання, включно з

онлайн-платформами та польовими практиками.

Саме ці принципи, на наш погляд, дають можливість ефективно готувати фахівців до професійної діяльності у воєнний час коли кожне рішення соціального педагога може мати реальний вплив на життя людини, родини чи навіть громади. Також важливо враховувати, що підходи до професійної підготовки не залишаються статичними. Вони перебувають у процесі постійного оновлення як теоретично, так і методологічно. Принципи, що лежать в основі цієї підготовки, мають бути відкритими до змін, інновацій, адаптацій. Зміст освітніх програм повинен гнучко реагувати на соціальні трансформації, особливо ті, що виникають унаслідок війни від нових категорій вразливих груп до змін у форматах комунікації та надання допомоги. Професійна готовність соціального педагога сьогодні – це здатність діяти в умовах невизначеності, підтримувати інших і залишатися стійким самому.

Сьогодні в Україні професійну підготовку соціальних педагогів здійснюють за двома основними спеціальностями – 231 "Соціальна робота" та 011 "Освітні, педагогічні науки". Обидва напрями передбачають широкий спектр можливостей для формування професійної спеціалізації здобувачів завдяки варіативності освітньо-професійних та наукових програм (ОП/НП).

Такий підхід дозволяє не лише комплексно підготувати майбутніх фахівців до професійної діяльності, а й значно розширює можливості їхнього працевлаштування після завершення навчання.

Зміст освітньо-професійних і наукових програм (ОП/НП), за якими здійснюється підготовка майбутніх соціальних педагогів, свідчить про їхню

спрямованість на формування висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах складних професійних викликів.

Програми, що реалізуються в межах спеціальності 231 «Соціальна робота», акцентують увагу на підготовці соціальних працівників до виконання соціально-педагогічних функцій у різних середовищах – освітніх закладах, інклюзивних просторах, роботі з дітьми та сім'ями. Вони поєднують традиційні підходи з інноваційними методами навчання, зокрема коучингом і психологічними практиками (наприклад, ОП «Соціальна педагогіка та коучинг», «Практична психологія»).

Водночас програми за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» (наприклад, ОП «Соціально-виховна робота з дітьми та молоддю») орієнтовані на підготовку фахівців для освітньої сфери та громадського сектору. Випускники можуть працювати як у державних структурах (педагоги-організатори, керівники гуртків, вихователі, фахівці з виховної роботи), так і в недержавних організаціях – благодійних фондах, центрах соціальної допомоги, молодіжних і реабілітаційних центрах, службах підтримки (наприклад, «Телефон довіри»).

Зазначені тенденції демонструють розширення професійного поля соціальних педагогів і готовність закладів освіти оперативно реагувати на зміни ринку праці та соціальні виклики. Особливо актуальним в умовах війни стає розроблення нових технологій, моделей і програм соціально-педагогічної роботи, спрямованих на підтримку вразливих груп населення, а також підвищення фахової компетентності та готовності до професійної діяльності в кризових ситуаціях [7; 34-36; 39].

Сучасні реалії в Україні, зумовлені повномасштабною війною, істотно розширили сферу професійної діяльності соціального педагога. Насамперед це пов'язано з появою нових категорій клієнтів, які потребують підтримки:

- 1) особи та сім'ї, постраждалі від війни (внутрішньо та зовнішньо переміщені, мешканці деокупованих і тимчасово окупованих територій);
- 2) представники сил оборони (військовослужбовці, ветерани, демобілізовані, полонені, зниклі безвісти, загиблі та їхні родини);

3) громадяни в складних життєвих обставинах (люди з інвалідністю, жертви насильства, безпритульні, безробітні, самотні літні люди, родини, що пережили втрату тощо).

У зв'язку з цим, зміст освітніх програм підготовки соціальних педагогів суттєво оновлюється, щоб підготувати фахівців до роботи з різними вразливими групами. Зокрема, у навчальні плани включено дисципліни, що орієнтовані на практичну взаємодію з цими категоріями, серед яких: соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів, технології соціально-педагогічної роботи, соціальна реабілітація та терапія, робота з внутрішньо переміщеними особами, підтримка сімей військовослужбовців, перша психологічна допомога та самопоміага, захист дитинства в умовах війни тощо [33; 34].

Окрему увагу приділено підготовці студентів до роботи в міждисциплінарних командах, що є критично важливим у роботі з комплексними випадками. У багатьох закладах вищої освіти для цього введено окрему навчальну дисципліну – «Методика організації діяльності міждисциплінарної команди» [33-35]. Таким чином, сучасна підготовка соціальних педагогів спрямована на практичну готовність до реагування на кризові ситуації, формування професійної гнучкості та здатності діяти в умовах війни та соціальної турбулентності.

Сучасна система підготовки соціальних педагогів в Україні базується на компетентнісному підході, що передбачає розвиток у здобувачів вищої освіти не лише професійних знань і навичок, а й ключових особистісних якостей, необхідних для ефективної соціально-педагогічної діяльності.

Структура компетентнісного підходу охоплює чотири основні компоненти:

- 1) мотиваційно-ціннісний – спрямований на формування позитивного ставлення до професії та розуміння її соціальної значущості;
- 2) професійно-особистісний – охоплює розвиток емпатії, стресостійкості, відповідальності;
- 3) гностично-технологічний – забезпечує набуття знань, вмінь і навичок

щодо методів роботи з різними категоріями клієнтів;

4) функціонально-рольовий – формує готовність до виконання соціально-педагогічних функцій у різних сферах.

Сучасна освітня парадигма активно впроваджує інноваційні методи та форми навчання, які базуються на теоріях соціального розвитку, адаптації, індивідуального підходу, міждисциплінарності та ресурсного підходу. Це дозволяє зробити підготовку фахівців більш гнучкою, практикоорієнтованою та релевантною до актуальних викликів.

Зміст освітніх програм (ОП/НП) структуровано за принципом збалансованості теоретичних і практичних компонентів, що забезпечує комплексну підготовку. Освітні компоненти поділяються на:

- обов'язкові та вибіркові дисципліни загальної підготовки (ОК ЗП / ВК ЗП),
- обов'язкові та вибіркові компоненти професійної підготовки (ОК ПП / ВК ПП).

Згідно з дослідженням З. Фалинської [26], саме практична підготовка відіграє ключову роль у формуванні професійних навичок, тому її частка у структурі програм повинна бути достатньо високою. Це відображено у співвідношенні теоретичних і практичних складових, яке відповідає чинним стандартам вищої освіти (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Збалансованість теоретичної (обов'язкової / вибіркової) і практичної складових професійної підготовки соціальних педагогів

Освітні	Частка освітніх компонентів у ОП / НП
ОК	75 % від загальної кількості кредитів
ОК ЗП	10-15 % від загальної кількості кредитів
ОК ПП	45-55 % від загальної кількості кредитів
Практика	10-15 % від загальної кількості кредитів
ВК	25 % від загальної кількості кредитів
ВК ЗП	5 % від загальної кількості кредитів
ВК ПП	20 % від загальної кількості кредитів
Усього	100 %

З огляду на зростання потреби в наданні комплексної соціальної підтримки та складність викликів, із якими працює соціальний педагог, постає потреба посилити практичну складову підготовки майбутніх фахівців. Доцільним є не лише збільшення кількості годин навчальної практики, а й розширення її видів та профілювання завдань відповідно до специфіки освітніх програм і індивідуальних освітніх траєкторій.

Особливу увагу варто звернути на переформатування стажерської практики (навчальної, виробничої) у напрями, що мають профілактичну, корекційну або реабілітаційну спрямованість. Такий підхід дозволяє студентам глибше інтегрувати теоретичні знання з реальними умовами професійної діяльності.

Одним із важливих чинників ефективної практики є наявність якісної супервізії з боку кураторів. Студенти часто опиняються в емоційно виснажливих ситуаціях, що потребують мобілізації внутрішніх ресурсів. Психоемоційна підтримка, професійне консультування та аналіз кейсів із супервізором стають важливою умовою профілактики вигорання і формування професійної стійкості.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває гнучка організація освітнього процесу, включно з дистанційними формами навчання, інтерактивними методами (тренінги, кейси, рольові ігри, майстер-класи, круглі столи тощо), а також дуальною освітою – залученням партнерів і роботодавців до спільних занять та вебінарів.

У програмах підготовки дедалі більше впроваджуються елементи превентивного навчання, що готують студентів до роботи з новими категоріями клієнтів. Йдеться про:

- 1) технології раннього втручання (допомога сім'ям із дітьми, які мають порушення розвитку);
- 2) модель Барнахус (супровід дітей, які стали свідками або жертвами насильства);
- 3) профілактику залежностей (медіа-, інтернет-адикція, інформаційна агресія тощо).

Здобувачі опановують сімейно-центрований підхід, вчать будувати партнерські відносини з батьками, працювати у трансдисциплінарних командах, що значно підвищує їхню готовність до роботи в реальних умовах [17; 33-35; 58].

У межах вивчення моделі Барнахус студенти мають змогу ознайомитися з практикою взаємодії багатопрофільної міжвідомчої команди, що об'єднує слідчих, представників правосуддя, соціальних служб, психологів і медиків. Така командна робота спрямована на забезпечення дружнього до дитини правосуддя, захисту дітей-жертв і свідків насильства [33].

Одним із важливих елементів професійної підготовки є волонтерська діяльність студентів. Вона поєднує формальне виконання освітніх вимог із реальним набуттям практичного досвіду. Студенти відзначають, що найбільшу цінність для них має спілкування з фахівцями, ознайомлення з новими підходами та методиками, що сприяє їхньому професійному зростанню та майбутньому працевлаштуванню.

Поєднання волонтерства з навчанням сприяє розвитку лідерства, громадянської активності, патріотизму та стійкості в умовах війни. Здобувачі долучаються до допомоги ВПО, ветеранам, пораненим військовим, сім'ям загиблих, а також займаються ресурсною підтримкою: плетіння сіток, виготовлення окопних свічок, благодійні акції тощо.

У фокусі підготовки сучасного соціального педагога – самоосвіта, відповідальність, дисципліна, гнучкість у прийнятті рішень і стресостійкість. Більшість освітніх програм (78 %) містять курси, спрямовані на особистісний розвиток: тайм-менеджмент, іміджологія, основи самовиховання, соціальна відповідальність тощо.

Важливу роль відіграють гостьові лекції, які читають досвідчені й соціально активні фахівці, а також особистий приклад викладачів і представників організацій-партнерів. Вони не лише передають знання, а й формують моральні орієнтири, критичне мислення, вміння діяти в складних ситуаціях усе те, що визначає зрілого, вмотивованого й гнучкого фахівця соціальної сфери [40].

ВИСНОВКИ

1. Однією з визначальних рис сучасного суспільства є його орієнтація на особистість. У центрі прогресу розвиток індивідуальних здібностей людини, її мислення, потреб у пізнанні, реалізації прав і свобод. Такий підхід формує нові вимоги до професіонала: він має бути відкритим до безперервного особистісного та професійного зростання, здатним оновлювати знання, вдосконалювати навички та розширювати власний досвід. Усе це базується на внутрішніх ціннісних орієнтирах та готовності до саморозвитку.

2. У системі підготовки фахівців соціальної сфери педагогічна компетентність посідає ключове місце. Вона охоплює не лише знання і професійні вміння, а й особистісні якості, педагогічну майстерність, загальну культуру. Їх інтеграція забезпечує ефективність професійної діяльності. Головне завдання соціального працівника – перехід від «суб'єкт-об'єктної» взаємодії до партнерських, «суб'єкт-суб'єктних» відносин із клієнтом. Це означає не лише надання допомоги, а й підтримку в розкритті потенціалу людини, залучення її до активної участі у зміні власного життя.

3. Педагогічна майстерність фахівця соціальної роботи полягає не лише у вмінні передавати знання чи надавати допомогу, а й у здатності формувати в клієнта нову стратегію мислення. Йдеться про розвиток критичного, гнучкого й творчого мислення, здатність адаптуватися до складних життєвих обставин і, водночас, трансформувати їх на свою користь. У цьому контексті важливим виявом педагогічної компетентності є мислєдіяльність – здатність фахівця аналізувати успішні практики колег, вивчати ефективні методики, узагальнювати професійний досвід і на його основі створювати методичні матеріали, рекомендації та інноваційні підходи до роботи з клієнтом.

4. Педагогічна компетентність соціального працівника – це інтегрована система знань (когнітивних компонентів), мотиваційних установок та особистісних якостей. Її формування залежить не лише від базової професійної підготовки, а й від внутрішньої готовності до самовдосконалення та навчання

протягом життя. Серед ефективних форм розвитку педагогічної компетентності варто виділити: майстер-класи, метод case study, тренінгові програми, які сприяють глибшому розумінню професійної ролі, розвитку практичних навичок і підвищенню рівня рефлексії в професійній діяльності.

5. Розвиток педагогічної складової професійної компетентності соціального працівника – це динамічний та цілісний процес, що вимагає гнучкості у виборі підходів, методів і форм взаємодії з клієнтами. Ефективний фахівець здатен не лише надавати допомогу, а й створювати сприятливий соціально-психологічний клімат, у якому люди почуваються безпечно та впевнено під час розв’язання складних життєвих ситуацій. Педагогічна складова професійної діяльності дозволяє гармонізувати взаємини з клієнтом, сприяє кращому розумінню його психологічного стану та допомагає обрати індивідуально адаптовану стратегію взаємодії, орієнтовану на емоційну підтримку та стимулювання внутрішніх ресурсів людини. Кожен запит у соціальній роботі унікальний, тому соціальний працівник має бути готовим до пошуку нових, нетипових рішень. Педагогічна майстерність проявляється у здатності вибудовувати ефективну комунікацію, адаптуватися до змін і застосовувати відповідні технології впливу та підтримки. Результативність діяльності фахівця залежить від того, наскільки вдало він поєднує професійні знання, досвід і людяність, демонструючи повагу до індивідуальності кожного клієнта.

6. Ідеальний результат педагогічної майстерності – це високий рівень теоретичної підготовки, успішна практична реалізація знань і розвиток особистісно-ділових якостей, які забезпечують ефективність професійної взаємодії. Серед найбільш ефективних засобів підвищення кваліфікації соціального працівника сьогодні виділяють: тренінги, ділові ігри, case-study. Ці формати не лише вдосконалюють професійні навички, а й стимулюють рефлексію, розвиток критичного мислення та вміння швидко орієнтуватися в нестандартних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башкір О. І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. Educational challenges. 2018. № 60. С. 33-44. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view/1656>
2. Боднар С. Термінологічний аналіз понять “компетенція” і “компетентність” у педагогіці: сутність та структура. Освіта і управління. 2017. Т. 10. № 2. С. 93-99.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
4. Верхоляк, М. Р. (2018). Теоретико-практична підготовка соціальних педагогів до взаємодії з громадськими дитячими та молодіжними організаціями в умовах парадигми соціальної. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у контексті сучасних реформ» (с. 24-26). <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/Tezy-konferentsii/pdf>
5. Волошенко М. О. Система професійної підготовки соціальних працівників у закладі вищої освіти [Електронний ресурс] / М. О. Волошенко // Академічні студії. Серія : Педагогіка. 2022. Вип. 1. С. 11-16.
6. Ворохаєв О. А. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2020. № 1. С. 98-105.
7. Гордєєва К. Професійні цінності соціального педагога як актуальна соціально-педагогічна проблема. Вісник Донбаського державного педагогічного університету. Серія: Соціальна педагогіка і соціальна робота. 2013. № 1, с. 113-117.
8. Горопаха Н. Інтерактивні методи формування фахових компетентностей майбутніх дефектологів-логопедів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. № 3 (87). С. 49-62. URL:

<https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/7463>

9. Гринців М. В. Організація професійної комунікації в соціальній роботі. ScienceRise. Pedagogical Education. 2024. № 2. С. 18–23.
10. Дакал Д. А. Кейс-метод як інструмент розвитку професійних компетенцій фахівців соціальної роботи у вищій освіті. Перспективи та інновації науки. 2024. № 8. С. 173-184.
11. Данильчук Л. О. Компетентнісний підхід до обґрунтування необхідних міжгалузевих спеціальних компетентностей у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 4. С. 124-131.
12. Державна Національна програма: Освіта (Україна ХХІ ст.). - Київ : Райдуга, 1999. 49 с.
13. Доманчук Д. С. Наукові підходи до визначення поняття "професійна компетентність майбутніх соціальних працівників". Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 38. С. 133-139.
14. Дударьов В. В. Професійна компетентність соціальних працівників: методи управління. Науково-теоретичний альманах Грані. 2015. № 4. С. 27-32.
15. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень ; Акад. пед. наук України. Київ : Юрінком інтер, 2008. 1040 с.
16. Закон України "Про вищу освіту": Зі змінами внесеними згідно із законом № 380-IV від 25.12.02. // Вища школа. 2002. № 6. С. 4.
17. Казаннікова О. В. Специфіка практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах інклюзивного навчання. Інноваційна педагогіка, 2018. №3, 206-210.
18. Караман О. Л. Теоретичні засади підготовки соціального педагога у вищому навчальному закладі. Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. 2016. № 1, 189-196.
19. Карпенко О. Методи соціальної роботи як складова успішної професійної діяльності соціального працівника. Ввічливість. 2023. Вип. 4. С. 18-24.

20. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / [за заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ : К.І.С., 2004. - 112 с.
21. Кочубей Т., Ткачук Ю. Соціальні навички soft skills у системі компетентностей майбутніх соціальних працівників. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 2 (7). С. 42-51.
22. Красілова Ю. М. Структура професійного іміджу сучасного соціального педагога. Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина"). 2025. № 4. С. 527-541.
23. Кузьміна М. О. Феномен розвитку професійної компетентності соціальних працівників у дослідженнях вітчизняних науковців. Науковий вісник Ужгородського університету. 2020. № 2 (47). С. 79-84. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2020.47.79-84>
24. Кушнір Н. С. Модель впровадження інструментів креативного менеджменту у соціальному проєктуванні в системі фахової підготовки фахівців із соціальної роботи. Педагогічні науки: теорія та практика. 2022. № 4. С. 56-61.
25. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. Імідж сучасного педагога. 2020. № 4 (193). С. 49-53.
27. Максимовська Н. О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах сучасних викликів. Науковий вісник Сіверщини. Серія : Освіта. Соціальні та поведінкові науки. 2024. № 2. С. 124-135.
28. Мельничук Д. С. Структура професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життестійкості. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2024. Вип. 2. С. 55-59.
29. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / [укл.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Лемківський, Ю. В. Сухарніков ; відп. ред. М. Ф. Степко]. Київ, 2014. 60 с.
30. Настільна книга педагога / [упор.: В. М. Андрєєва, В. В. Григоращ].

Харків : Основа, 2009. 352 с.

31. Нагорна К. В. Зміст інноваційної компетентності фахівців соціальної роботи. Перспективи та інновації науки. 2025. № 2. С. 735-752.

32. Олексюк Н. С. Професійна підготовка соціальних педагогів у сучасних реаліях. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота. 2024. Вип. 1. С. 95-101.

33. Олексюк Н. Формування соціальної відповідальності у майбутніх фахівців соціальної сфери як актуальна проблема. Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 2022. №1(6), 46-51. <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/>

34. Освітньо-наукова програма "Соціальна педагогіка" за спеціальністю 231 "Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти". (2023). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. <https://inforacket.knu.ua/>

36. Освітньо-професійна програма "Соціальна педагогіка" за спеціальністю 231 "Соціальна робота для другого (магістерського) рівня вищої освіти". (2022). Київський університет імені Бориса Грінченка. <https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/vstupnikam/>

37. Опанасенко О. В. Особливості практичної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 231 "Соціальна робота" за освітньо-професійною програмою "Соціальна педагогіка". Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 2. С. 119-124.

38. Остапчук В. Педагогічні технології професійного саморозвитку майбутніх соціальних працівників в умовах позааудиторної діяльності. Ввічливість. 2023. Вип. 5. С. 61-66.

39. Пахомова Л. В. (2020). Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання інноваційних технологій у професійній діяльності [Дис. канд. пед. наук, Державний заклад "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"]. <https://dspace.luguniv.edu.ua/>

40. Піговський, М., & Олексюк, Н. (2021). Чинники, що впливають на

формування соціальної відповідальності майбутнього фахівця соціальної сфери. У The world of science and innovation. Abstracts of the 7th International scientific and practical conference (с. 21-27). <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/>

41. Пожидаєва О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. Наукові записки. 2012. №6, 133-139. <https://www.socosvita.kiev.ua/>

42. Професійна освіта : словник: навч. посіб. / [укл. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало]. Київ : Вища школа, 2010. 380 с.

43. Пустовойт Б. А., Федяй І. О. Кейс-технологія як один із сучасних методів викладання у закладах вищої освіти для формування компетентності майбутніх фахівців. Наукові записки кафедри педагогіки. 2018. № 43. С. 422-430. URL: <https://periodicals.karazin.ua/>

44. Рень Л. В. Використання коучингових технологій у професійній підготовці фахівців соціальної роботи. Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. 2023. Вип. 23. С. 93-98.

45. Садрицька С. В. Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. SOCIOнРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи. 2022. № 12. С. 14-23.

46. Сватенков О., Сватенкова Т. Використання тренінгових технологій для підлітків в умовах рекреаційно-розвивального середовища. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія: Соціальна робота, 2023. №1(9), 69-74.

47. Ситнік Т. Використання кейс-технології у контексті інноваційного навчання у закладах вищої освіти. Молодь і ринок. 2021. № 10 (196). С. 69-73. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/>

48. Стинська В., Чепіль М., Прокопів Л. Кейс-метод - інновація у методиці підготовки студентів магістратури у закладі вищої освіти. Молодь і ринок. 2023. № 4 (212). С. 16-19. URL: <https://doi.org/10.24919/2308->

4634.2023.279115

49. Стеца Н. Методи соціальної роботи як необхідний елемент успішної професійної діяльності соціального працівника. Молодь і ринок. 2024. № 3. С. 105-110.

50. Сухоцька І. Б. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2022. Вип. 37. С. 173-180.

51. Тараненко І. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. Київ : Контекст, 2000. 336 с. URL: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/prof/taranenko>.

52. Тимчук Л. І. Використання освітньо-терапевтичного потенціалу цифрових наративів у практичній діяльності соціального педагога. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія Соціальна робота, 2023. 1(9), 34-39.

53. Тимошенко Н. Є. Педагогічні стратегії розвитку критичного мислення у майбутніх соціальних працівників. Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина"). 2025. № 6. С. 857-867.

54. Товстуха О. М. Дефінітивний аналіз поняття "професійна підготовка фахівців соціальної сфери". Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2025. № 1. С. 151-159.

55. Товстуха О. М. Історичні аспекти становлення професійної підготовки фахівців соціальної сфери (міжнародний досвід). Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2025. № 1. С. 17-22.

56. Токарук Л. С., Чернуха, Н. М. Процес підвищення цифрової грамотності у майбутніх фахівців соціальної сфери. Наука та освіта під впливом глобальних викликів, 2024. С. 188-192.

57. Фалинська З. З. (2006). Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах [Автореф. дис. канд. пед. наук, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського]. <http://www.disslib.org/praktychna-pidhotovka-majbutnikh-sotsialnykh-pedahohiv-u-vyshchychkh-navchalnykh-zakladakh.html>

58. Чернуха Н. М. Сучасний стан і перспективні напрями професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2021. №3(102), с. 322-332. <https://journals.snu.edu.ua/index.php/>

59. Чуйко О. В. (2023). Шкільне середовище - простір безпеки, підтримки та розвитку дитини. <https://www.researchgate.net/publication/372947996/> Skilne_seredovise-prostir_bezpeki_pidtrimki_ta_rozvitku_ditini

60. Школяр Л. Особливості професійної підготовки фахівців соціальної роботи в умовах дії воєнного стану в Україні. Наука і освіта. 2023. № 4. С. 23–27.

61. Юрків Я. І. Суб'єкт-об'єктний компонент системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до роботи із вразливими категоріями населення. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2023. № 1. С. 187-195.

62. Юрків Я. І. Педагогічні умови формування готовності майбутніх соціальних працівників до патріотичного виховання молоді. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2025. № 1. С. 161-166.

63. Янковська С. В. Підготовка фахівців із соціальної роботи в закладах вищої освіти. Педагогічний альманах. 2022. Вип. 51. С. 198-205.